

Олексій Вінниченко

КОНФЛІКТ ПОЛІТИЧНИЙ ЧИ КОНФЛІКТ ОСОБИСТИЙ: ВИШЕНСЬКИЙ ДЕПУТАТСЬКИЙ СЕЙМИК РУСЬКОГО ВОЄВОДСТВА 1603 РОКУ

Виникнення суперечностей і, як наслідок, утворення передконфліктної ситуації між окремими особами (чи групами осіб) зазвичай є результатом зіткнення їхніх інтересів (у політичному, економічному, особистісному або світоглядному вимірі) і може відбуватися заочно, без безпосереднього контакту учасників майбутнього конфлікту. Натомість сам перебіг конфлікту найчастіше відбувається внаслідок особистих зустрічей й спілкування між контрагентами, під час якого одна зі сторін (або й обидві) виявляє небажання йти на поступки. Такий контакт (за винятком випадків, коли суперечності виникають між близькими родичами), як правило, відбувається у сфері публічного життя, втягуючи до участі у з'ясуванні суперечностей дедалі ширше коло осіб.

Для шляхтича часів Речі Посполитої, для якого публічність була однією з домінантних форм поведінки й способу життя загалом¹, вдячним ґрунтом для виникнення й розвитку конфліктів з представниками шляхетського та інших станів були різного роду зібрання, часто з досить значною кількістю учасників. Такими апіорі конфліктними форумами були земські/воєводські сеймики, куди прибувало значне число шляхтичів з метою відстояти свої інтереси (а декотрі з них вже перебували в стані конфлікту).

Доволі значна сеймикова історіографія² містить низку більш-менш інформативних згадок про конфлікти між учасниками шляхетських зібрань, які

¹ Докладніше про роль «публічного» в житті шляхетського соціуму див.: *Старченко Н.* Публічність як домінанта культурної традиції (Волинь другої половини XVI століття) // *Mediaevalia Ucrainica: ментальність та історія ідей.* Київ, 1998. Т. V. С. 68–81.

² Для періоду кінця XVI – першої половини XVII ст. основними монографічними дослідженнями з історії сеймиків є наступні праці: *Gierowski J. A.* Sejmik generalny Księstwa Mazowieckiego na tle ustroju sejmikowego Mazowsza. Wrocław, 1948; *Filipczak-Kocur A.* Sejmik sieradzki za Wazów (1587–1668). Opole, 1989; *Mazur K.* W stronę integracji z Koroną: Sejmiki Wołynia i Ukrainy w latach 1569–1648. Warszawa, 2006; *Naworski Z.* Sejmik generalny Prus Królewskich 1569–1772: Organizacja i funkcjonowanie na tle systemu zgromadzeń stanowych prowincji. Toruń, 1992; *Pawiński A.* Rządy sejmikowe w Polsce 1572–1795:

супроводжували роботу сеймиків, часами ускладнюючи їхній перебіг, часами призводячи до їхнього безрезультатного завершення³. Так, для вишенського (генерального) сеймика Руського воєводства кінця XVI – першої половини XVII ст. відомий ряд конфліктних випадків⁴. Зокрема, добре представлений в джерелах конфлікт між двома угрупованнями перемишльської шляхти на депутатському сеймику 1624 р.⁵ Однак природа цих суперечностей, зазвичай, залишається для історика недоступною через стан джерельної бази.

Основними (а подекуди й єдиними) джерелами про події публічного життя (з'їзди, зібрання, наради, сесії тощо) виявляються документи, що поставали як їхній підсумок – постанови, ухвали, рішення, угоди, договори тощо. Натомість про сам перебіг публічних зібрань відомо небагато. Такий стан джерел є характерним для періоду XVI–XVII ст., доби «масового документа», який був представлений, однак, переважно диспозитивними/розпорядчими актами. У той же час практика діловодства й зберігання писемних матеріалів та традиція писання наративу ще не призвели до появи супровідних, супутніх чи дотичних документів.

Сказане у повній мірі стосується діяльності на українських землях у цей період шляхетських сеймиків – станових зібрань представників привілейованого прошарку тогочасного суспільства, котрі посідали якісь земельні володіння на території певного воєводства чи землі. У результаті сеймикової діяльності постали цілі комплекси документів (які, втім, є вкрай неповними й розпорошеними), головню, ухвалюючого характеру – постанови в різних місцевих справах та інструкції послан на сейми щодо вирішення тих чи інших питань загальнодержавного та регіонального характеру. Відомостей про саму роботу сеймиків ці документи містять небагато, тож основними джерелами інформації про перебіг зібрань, хід нарад, склад учасників та обставини прий-

Na tle stosunków województw kujawskich. Warszawa, 1888; *Plaza S.* Sejmiki i zjazdy szlacheckie województw poznańskiego i kaliskiego: Ustrój i funkcjonowanie (1572–1632). Warszawa; Kraków, 1984; *Ejusz.* Sejmiki i zjazdy szlacheckie województwa sieradzkiego: Ustrój i funkcjonowanie (1572–1632). Warszawa; Kraków, 1987. Cz. 1; *Ternes J.* Sejmik chełmski za Wazów (1587–1668). Lublin, 2004; *Trawicka Z.* Sejmik województwa sandomierskiego w latach 1572–1696. Kielce, 1985; *Ujma M.* Sejmik lubelski 1572–1696. Warszawa, 2003; *Włodarczyk J.* Sejmiki łęczyckie. Łódź, 1973; *Zakrzewski A.* Sejmiki Wielkiego Księstwa Litewskiego XVI–XVIII w. Ustrój i funkcjonowanie: sejmik trocki. Warszawa, 2000.

³ Достатньо показову підбірку таких сюжетів подає у відповідному розділі своєї монографії Войцех Крігзайзен (*Kriegseisen W.* Sejmiki Rzeczypospolitej szlacheckiej w XVII i XVIII w. Warszawa, 1991. S. 137–202).

⁴ Відлунням цих конфліктів є низка протестацій учасників сеймикових зібрань, вписаних в актові книги Львівського, Перемишльського і Сяноцького гродських судів; див. опубліковані: *Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej polskiej z archiwum tak zwanego bernardyńskiego we Lwowie* (далі – AGZ). Lwów, 1909. T. XX: *Lauda sejmikowe*. T. I: *Lauda wiszeńskie 1572–1648 r.* / Oprac. A. Prochaska. № 41, 57, 58, 60, 67, 68, 89, 107, 108, 122, 125, 170, 181, 217, 224.

⁵ *Вінниченко О.* З історії діяльності депутатських сеймиків Руського воєводства в першій чверті XVII ст. // *Вісник Львівського університету. Серія історична.* Львів, 2001. Вип. 35–36. С. 511–520.

няття тих чи інших рішень (і в тому числі про конфліктні ситуації на сеймиках) виступають маніфестації та протестації, листування їхніх учасників та, особливо, сеймикові діарії – спеціально виготовлені описи сеймиків. Такі діарії є надзвичайно рідкісним джерелом: достатньо згадати, що дотепер був відомий і введений в науковий обіг лише один з них (з числа тих, що стосуються українських земель) – діарій сеймика Брацлавського воєводства 1740 р. (до речі, на ньому розгортався типовий «сеймиковий конфлікт» між тамтешніми воєводою і старостою)⁶. У зв'язку з цим на пильну увагу заслуговує документ під заголовком «Acth seymiku wizenskiego» (далі – *Акт*), який містить опис депутатського сеймика Руського воєводства 1603 р. у Вишні (див. *документ 3*).

Депутатські сеймики як окремих тип сеймикових зібрань в Речі Посполитій з'являються в 1578 р. Їхня поява була пов'язана зі створенням у Польському королівстві вищого апеляційного суду – Коронного трибуналу. До його суддівського складу входили виборні представники (депутати) від духовенства і шляхти – відповідно, духовні (обрані від капітул) і світські (обрані від окремих воєводств і земель). Вибори світських депутатів мали провадитися (починаючи з 1578 р.) щороку (тобто терміном на один рік) на спеціальних шляхетських зібраннях – депутатських сеймиках (у джерелах їх ще називали «депутатськими елекціями» або «елекціями суддів-депутатів»), що мали відбуватися в перший понеділок після католицького свята Народження Діви Марії (припадало на 8 вересня), тобто між 9 і 15 вересня⁷. Початково вибори депутатів були єдиною функцією цього типу сеймикових зібрань, проте згодом депутатські сеймики почали займатися й іншими справами. Видається, що вперше розширення повноважень такого виду сеймиків відбулося в 1589 р.: тоді сейм прийняв рішення про те, що звітувати сеймові послі перед обивателями свого воєводства повинні на депутатських сеймиках⁸. Хоча вже незабаром (у 1591 р.) для звіту послів був створений спеціальний (реляційний) сеймик, проте король і надалі практикував використання депутатських сеймиків для виконання ними невластивих їм функцій. Ішлося про «накидання» шляхті, котра збиралася на вибори депутата, тих чи інших справ, у вирішенні яких був зацікавлений король і урядові кола. Цьому сприяла специфіка організації депутатських сеймиків, які, на відміну від інших типів сеймикових зібрань, відбувалися регулярно, у чітко визначені терміни. Тож король міг, не вдаючись до скликання надзвичайного сеймика (який традиційно сприймався шляхтою негативно або, щонайменше, з підозрою), подати через свого посла шляхті на розгляд певні питання. Саме така ситуація склалася на депутатському сеймику у Вишні 15 вересня 1603 р.

⁶ Крикун М. Як не дійшло до відкриття сеймика Брацлавського воєводства в 1740 р. // Вісник Львівського університету. Серія історична. 2005. Вип. 39–40. С. 573–589.

⁷ Volumina legum. Przedruk zbioru praw staraniem xx. pijarów w Warszawie, od roku 1732 do roku 1782, wydane. Petersburg, 1859. Т. II. S. 182–183 («Porządek do obierania sędziów», «Obieranie sędziów»).

⁸ Ibid. S. 283.

Згідно з *Актом*, події цього дня відбувалися таким чином. На сеймик прибуло чимале число шляхтичів (*frequentia*) і троє сенаторів Руського воєводства: один духовний – перемишльський єпископ Мацей Пстроконський⁹, та двоє світських – львівський каштелян Станіслав Жулкевський (водночас коронний польний гетьман)¹⁰ і перемишльський каштелян Адам Стадніцький¹¹. Зібравшись у костелі, учасники сеймика обрали маршалком зібрання львівського земського суддю Пьотра Ожгу¹², після чого з'їзд розпочав роботу. До кола був запрошений королівський посол Станіслав Ваповський¹³, котрий привіз королівську інструкцію. Після її виголошення між учасниками розпочалася дискусія стосовно рішень попереднього сеймика; зокрема, між перемишльським каштеляном А. Стадніцьким і Станіславом Стадніцьким з Ланьцута¹⁴ виникла суперечка стосовно поборці¹⁵, але її вдалося припинити.

⁹ М. Пстроконський (*бл. 1553 † 29.06.1609), син конарьсько-серадзького каштеляна Спитка. Варшавський декан і королівський секретар (1588), варшавський офіціал і генеральний вікарій (1590), великий секретар і регент малої Коронної канцелярії (1591), коронний духовний референдарій (1599–1605), перемишльський єпископ (1600–1608), коронний підканцлер (1605–1606) і канцлер (з 1606 р.), куявський єпископ (з 1609 р.) (*Kowalska H. Pstrokoński Maciej // Polski Słownik Biograficzny* (далі – PSB). Wrocław; Warszawa; Kraków; Gdańsk; Łódź, 1986. Т. XXIX. Zesz. 2 (121). S. 265–271; *Urządnicy centralni i nadworni Polski XIV–XVIII wieku. Spisy / Oprac. K. Chłapowski, S. Ciara i inni. Kórnik, 1992. S. 55, 110, 137, 198*).

¹⁰ С. Жулкевський († 6.10.1620), коронний польний гетьман (1588–1618), львівський каштелян (1590–1608), київський воєвода (1608–1618), коронний великий гетьман (з 1618 р.) (*Urządnicy województwa ruskiego XIV–XVIII w. (ziemia halicka, lwowska, przemyska, sanocka). Spisy / Oprac. K. Przyboś. Wrocław; Warszawa; Kraków; Gdańsk; Łódź, 1987. S. 117–118, 410; Urządnicy centralni i nadworni Polski... S. 42, 46, 56, 218*). Характеристику С. Жулкевського як обивателя див.: *Prochaska A. Hetman Stanisław Żółkiewski. Warszawa, 1927. S. 46*.

¹¹ Адам Стадніцький (*бл. 1563, † 14.10.1615), син сондецького каштеляна Станіслава, рідний брат Станіслава на Леську, троюрідний брат Станіслава з Ланьцута і Марціна. Перемишльський каштелян (1602–1606) і староста (з 1606 р.), каліський каштелян (1606–1615), белзький воєвода (1615) (*Chłapowski K. Stadnicki Adam // PSB. Warszawa; Kraków, 2002. T. XLI. Zesz. 3 (170). S. 360–363; Urządnicy województwa ruskiego... S. 203, 238, 390*).

¹² П. Ожга з Осси († 20.12.1623), син львівського земського судді Бальтазара. Львівський підсудок (1595–1599) і земський судді (1599–1613), теребовельський (з 1613 р.), білоцерківський (1620) і стрийський (1623) староста, коронний світський референдарій (з 1620 р.) (*Kowalska H. Ożga Piotr // PSB. Wrocław; Warszawa; Kraków; Gdańsk, 1979. T. XXIV. Zesz. 4 (103). S. 686–688; Urządnicy województwa ruskiego... S. 99, 137, 144, 375; Urządnicy centralni i nadworni Polski... S. 142, 192*).

¹³ С. Ваповський († 1633), перемишльський каштелян (з 1610 р.), косцюанський і завіхойський староста (1610) (*Urządnicy województwa ruskiego... S. 203, 401*).

¹⁴ Станіслав Стадніцький з Ланьцута (* бл. 1551, † 20.08.1610), старший син Станіслава Матеуша і Барбари Зборовської (сестри Самуеля), рідний брат Марціна, троюрідний брат Адама і Станіслава на Леську. Зигвувський староста (з 1593 р.) (*Byliński J. Stadnicki Stanisław // PSB. T. XLI. S. 425–432*).

¹⁵ Йшлося про Яна Улінського, вписаного в тогорічний сеймовий поборовий універсал як поборцю Перемишльської землі, чиє призначення було опротестоване С. Стадніцьким і групою шляхтичів (про це детальніше див. далі). Я. Улінський, очевидно, належав до клієнтів А. Стадніцького: коли останній був перемишльським старостою, перший, у 1610 р., виконував обов'язки підстарости (AGZ. Т. XX. S. 133).

Сенатори, які виступали по черзі, одностайно підтримали викладену в королівській інструкції пропозицію щодо сплати другого побору, обґрунтовуючи його необхідність державними потребами й тим, що збір цього додаткового податку вже був дозволений на передсеймовому сеймику. Стосовно ж кандидатур на депутатський уряд думка senatorів розділилася: єпископ відмовився висувати кандидата на депутатство, слушно пояснюючи це тим, що як духовна особа не має відношення до виборів світського депутата і обирати-ме «свого» духовного депутата в капітулі, а львівський і перемишльський каштеляни запропонували, відповідно, львівського земського писаря Яна Свошовського¹⁶ і Станіслава Ваповського. Слідом за сенаторами виступив коронний світський референдарій і перемишльський староста Ян Томаш Дрогойовський¹⁷, який щодо королівської інструкції пристав до думки своїх попередників, а депутатом також пропонував обрати Я. Свошовського. Аналогічну позицію зайняла більша частина шляхтичів, погодившись із сенаторами стосовно пропозиції короля та підтримавши кандидатуру львівського земського писаря. Чимале число учасників – хоча їх і було значно менше, аніж прихильників Я. Свошовського – виступило за обрання депутатом С. Ваповського; також трохи голосів отримав інший претендент (очевидно, висунутий кимось з «рицарського кола»), перемишльський стольник Самуель Троєцький. Водночас група учасників, яку очолили представники роду Стадницьких – вже згаданий Станіслав з Ланьцута, Марцін¹⁸ та Станіслав¹⁹ «Огомельський»²⁰, не погоджувалася з позицією senatorів та інших шляхтичів відносно королівської інструкції. Вони стверджували, що вирішення запропонованого в ній питання є сеймовою справою, і відмовлялися його обговорювати, а на випадок, якщо б інші учасники дали дозвіл, готові були протесту-

¹⁶ Я. Свошовський († 1615), львівський гродський писар (1584–1585), земський писар (1588–1612) і підкоморій (з 1612 р.) (*Urządnicy województwa ruskiego...* S. 126, 133, 394).

¹⁷ Я. Т. Дрогойовський († 12.11.1605), королівський секретар (за правління Зигмунда Августа), перемишльський староста (з 1578 р.), коронний референдарій (з 1589 р.) (*PSB. Kraków, 1939. T. V. Zesz. 1 (21). S. 382–384; Urządnicy województwa ruskiego...* S. 238, 326; *Urządnicy centralni i nadworni Polski...* S. 142, 166), претендував на уряд надвornого маршалка (*Sokołowski W. Politycy schyłku złotego wieku: Małopolscy przywódcy szlachty i parlamentarzysty w latach 1574–1605. Warszawa, 1997. S. 137*).

¹⁸ Марцін Стадницький (*бл. 1552, † 1628), другий син Станіслава Матеуша і Барбари Зборовської (сестри Самуеля), рідний брат Станіслава з Ланьцута, троюрідний брат Адама і Станіслава на Леську. Сяноцький каштелян (з 1609 р.) (*Byliński J. Stadnicki Marcin // PSB. T. XLI. S. 405–408; Urządnicy województwa ruskiego...* S. 263–264, 390).

¹⁹ Станіслав Стадницький з Ожомлі на Леську († 17.02.1610), син сондецького каштеляна Станіслава, рідний брат Адама, троюрідний брат Станіслава з Ланьцута і Марціна. Перемишльський каштелян (з 1606 р.) (*Sokołowski M. Stadnicki Stanisław // PSB. T. XLI. S. 432–436; Urządnicy województwa ruskiego...* S. 203, 391).

²⁰ Іменувався так від назви свого маєтку Ожомля (Ozomla) – королівщини в Перемишльській землі, отриманої від батька. Писався також «з Леська» (містечка і замка, купленого в 1582 р. від сяноцького каштеляна Яна Дрогойовського) та «зі Жмігроду» (хоча цим маєтком не володів; так само подекуди писався його троюрідний брат Станіслав, зигульський староста) (*Ibid. S. 432, 435*).

вати. Після виголошення промов час було витрачено на суперечки, але це нічого не дало: група Стадніцьких вперто відстоювала свою думку, не поступаючись ані доказам, ані проханням з боку сенаторів та інших учасників. Така ж ситуація склалася й з обранням депутата, оскільки кожен відстоював свою кандидатуру. Так протривало аж до другої години ночі (?), учасники були втомлені довгим сидінням і очікуванням. Оскільки в такій ситуації вже було неможливо досягти компромісу, маршалок, за рішенням усього кола, дав офіційну відповідь королівському послові, що в умовах незгоди учасники сеймика не могли пристати на королівську пропозицію. Після цього маршалок, зважаючи на неможливість досягнення домовленостей і щодо депутата, запропонував усім трьом названим претендентам їхати на відкриття Коронного трибуналу (там, очевидно, й мало остаточно вирішитися, хто з них виконуватиме депутатські повноваження). У відповідь на це один з претендентів, С. Троєцький, заявив, що не бажає конкурувати з Я. Свошовським, який набрав так багато голосів, і поступається своїми голосами на його користь.

Тим часом учасники сеймика почали розходитися. У відповідь на питання перемишльського каштеляна, звернене до С. Ваповського, чи збирається він їхати на трибунал, той відповів, що, як і заявляв від початку, їхати не хоче і не поїде. З таким же питанням звернулися й до Я. Свошовського, але він вже залишив місце проведення сеймика разом з іншими шляхтичами. Тоді С. Стадніцький «Огомельський» запропонував замість С. Ваповського, який відмовився від депутатства, обрати М. Фредра. Пропозицію підтримали ті учасники зібрання, які голосували за С. Ваповського. М. Фредро погодився і його було обрано депутатом. На цьому сеймик завершився.

Представлений в *Акті* опис подій, що відбувалися під час проведення сеймика, перегукується (принаймні, щодо обставин обрання депутата) зі свідченнями іншого учасника зібрання. 26 вересня того ж року в Перемишльському гродському суді (в присутності гродських урядників – підстарости А. Дрогойовського та писаря А. Суського) місцевий шляхтич Станіслав Моравський особисто і від імені усієї шляхти, котра брала участь в роботі депутатського сеймика, протестував проти дій згаданого вище М. Фредра та його спільників, яких, за словами протестанта, було лише «кілька персон» (див. *документ 4*). За твердженням С. Моравського, на сеймику ще за дня були запропоновані три кандидатури на депутатство: С. Ваповського, С. Троєцького і Я. Свошовського. Власне останній отримав майже усі голоси присутніх сенаторів, земських і гродських урядників та рядових шляхтичів, окрім кількох осіб, котрі підтримали перших двох кандидатів. У підсумку ті добровільно, там само в костелі й у присутності усієї сеймикуючої шляхти поступилися своїми голосами на користь львівського земського писаря. Після цього сеймик завершився й о першій годині ночі шляхта розійшлася. Проте брати Стадніцькі, перемишльський каштелян та Станіслав з Леська, залишилися разом зі своїми слугами й незаконно обрали депутатом М. Фредра. Інші учас-

ники зібрання довідалися про це лише наступного дня²¹, коли той звернувся до них за підписами (йшлося, без сумніву, про засвідчення акту його елекції на депутатство).

Цікавим є набір аргументів, якими у своїй протестації С. Моравський обґрунтовує незаконність виборів М. Фредра. По-перше, обрання відбулося всупереч праву, посполитому звичаєві й шляхетським вольностям вже після завершення сеймика, коли всі учасники зібрання, крім ініціаторів незаконних виборів, розійшлися, тобто за відсутності сенаторів, урядників і шляхти. По-друге, на той момент вже був обраний депутатом від усього зібрання Я. Свошовський, котрого пропонувала і за якого проголосувала більшість учасників, і на користь якого поступилися інші кандидати. Тож обрання Я. Свошовського відбулося у згоді і без протестів. По-третє, М. Фредро не посідав жодної земельної власності в Перемишльській землі²², на яку цього року припала черга (*alternata*) обирати депутата від Руського воєводства, натомість має багато судових справ з різними особами і може отримати вирок баніції, а його дружина вже віддавна є банітованою. На завершення С. Моравський засвідчив нечинність обрання М. Фредра, підкреслив, що ані він, ані інші шляхтичі не вважають його депутатом Перемишльської землі і визнаватимуть на цій посаді лише Я. Свошовського.

Як бачимо, між описом подій 15 вересня, вміщеним в *Акмі*, та свідченнями С. Моравського в його протестації існує низка відмінностей, у деяких деталях навіть вкрай суперечливих. Таку ситуацію легко пояснити обставинами появи та характером цих двох документів.

Протестація у гроді, як і будь-яка інша заява подібного характеру, мала на меті юридичне оформлення свідчень певної особи. У протестації, яка представляла скаргу особи на дії іншої сторони (і формально могла бути підста-

²¹ Той факт, що не всі учасники зібрання роз'їхалися чимшвидше по своїм домівках, як це зазвичай траплялося після завершення сеймика, а затрималися на певний час у Вишні, не повинно дивувати. Відомо, наприклад, що восени 1603 р. у Вишні певний час знаходилися комісари для розгляду справ цього королівського міста, в числі яких бачимо С. Жулкевського і А. Стадніцького. Можна припустити, що вони там перебували ще від часу депутатського сеймика, і що інші члени комісії (перемишльські підкоморій Миколай (!) Дрогойовський, земський підсудок Ремігіан Ожеховський та сяноцького підчаший Каспер Станіславський) також були учасниками зібрання. Див. протестацію вишенських міщан проти королівських комісарів, облятовану 22 жовтня до перемишльських гродських книг: Центральний державний історичний архів України у Львові (далі – ЦДІАЛ України), ф. 13 (Перемишльський гродський суд), оп. 1, спр. 319, стор. 1672–1674.

²² Твердження С. Моравського про неосілість М. Фредра виглядає безпідставним. У реєстрі міст і сіл Перемишльської землі, з яких у 1602 р. не було сплачено податок, М. Фредро згадується як співвласник сіл Хойничі й Краковець (ЦДІАЛ України. Ф. 13, оп. 1, спр. 319, стор. 809, 810). Володіння власне цими селами дозволяє чітко визначити, про якого М. Фредра йдеться – про сина самбірського воєвського Єжи Фредра. Інший Марцін Фредро, котрий жив у той час (син Яна, перемишльського ловчого), у 1603 р. був ще малолітнім (Herbarz Polski. Cz. I: Wiadomości historyczno-genealogiczne o rodach szlacheckich / Ułożył i wydał A. Boniecki. Warszawa, 1902. T. V. S. 316).

вою для початку судового процесу²³), скаржник усіляко підкреслював та обґрунтовував протиправність вчинків супротивника, і, навпаки, правомірність власних дій (чи тієї сторони, яку протестуючий представляв). Відповідно, протестант у своїй заяві згадував лише ті факти, які могли свідчити проти іншої сторони або на власну користь. Це не означало, що протестуючі вдавалися до відвертої брехні (бо це лише додавало б аргументів протилежній стороні для зустрічної заяви – репротестації²⁴), але загалом для тогочасних протестацій є характерним перебільшення/применшення або замовчування тих чи інших фактів.

Сказане є властивим і для протестації С. Моравського. Прагнучи дискредитувати обрання М. Фредра депутатом, протестант, по-перше, применшує число осіб, котрі підтримували цю кандидатуру, і перебільшує кількість учасників, які голосували за Я. Свошовського; по-друге, підкреслює, що і С. Троєцький, і С. Ваповський «передали» свої голоси львівському писареві; по-третє, декларує, що Я. Свошовський був обраний у згоді й без жодних протестів, тоді як, за свідченням автора *Акту*, на сеймику не було досягнуто згоди щодо єдиного депутата, тож за рішенням маршалка на трибунал (для остаточного вирішення цієї суперечки) були скеровані усі три кандидати; по-четверте, стверджує, що «вибори» М. Фредра відбулися після того, як усі учасники зібрання розійшлися, тоді як, згідно з *Актом*, його обрання на місце С. Ваповського, котрий відмовився претендувати на депутатство, сталося наприкінці роботи сеймика, коли учасники тільки почали залишати костел, фактично до його завершення. Натомість С. Моравський оминув мовчанкою неспокійний перебіг зібрання, представивши усю справу як типову «крадіжку сеймика» – коли група шляхтичів проводила зібрання у невідповідний час, потайки, без відома широкого загалу шляхти.

Про самого «автора» протестації відомо небагато. Судячи з прізвища, він належав до середньозаможного шляхетського роду, представники якого ще з першої половини XV ст. мешкали в Перемишльській землі (їхнім родовим гніздом було село Моравське – між Ярославом і Радимном)²⁵. Зі зламу XVI і XVII ст. відомі декілька Моравських, котрі мешкали в Руському воеводстві²⁶; очевидно Станіслав був їхнім родичем. Сам він активністю в публічному

²³ Łosowski J. Kancelaria grodzka chełmska od XV do XVIII w. Studium o urzędzie, dokumentacji, jej formach i roli w życiu społeczeństwa staropolskiego. Lublin, 2004. S. 168.

²⁴ Така зустрічна протестація нам невідома, принаймні в реляційній книзі Сяноцького гродського суду (а саме ним Стадніцькі зазвичай послуговувалися для здійснення записів, тим більше, що до Перемишльського гроду вони, з огляду на старостування там Я. Т. Дрогойовського, звернутися не могли) серед записів за час з 15 вересня по 31 грудня 1603 р. жодних свідчень про тогорічний депутатський сеймик у Вишні не виявлено (ЦДАЛ України. Ф. 15, оп. 1, спр. 140, стор. 2451–2733).

²⁵ Пашин С. Перемишльская шляхта второй половины XIV – начала XVI века. Историко-генеалогическое исследование. Тюмень, 2001. С. 46.

²⁶ Наприклад, Марцін (1572 р.), Ян (1587 р.), Валеріан (1603 р.), Миколай (1623 р.) Моравські (AGZ. T. XX. S. 5, 77, 78, 108, 208).

житті воєводства не відзначився, принаймні в тогочасних сеймикових матеріалах він не згадується. Лише в тому ж таки 1603 р. він підписав – разом з чималою групою перемишльських шляхтичів – протестацію проти поборці (про неї нижче).

Натомість перший документ щодо відповідності викладених у ньому фактів реальному перебігу подій не викликає особливих застережень – навіть попри те, що його автор – невідома особа, а сам *Акт* у жоден спосіб не засвідчений. Поза сумнівом, автор особисто брав участь у роботі описаного ним сеймика: на користь цього твердження промовляє докладність опису зібрання, в якому часами навіть відтворюються слова того чи іншого учасника. Причому перебувала ця особа у вишенському костелі до останнього моменту і стала свідком «обрання» М. Фредра, коли більшість шляхти вже розійшлася.

Наративний характер *Акту* і відсутність оцінок дій тієї чи іншої сторони (можна сказати – авторська незаангажованість у сеймикові суперечки) дозволяють твердити, що автор мав на меті, у першу чергу, об'єктивно поінформувати про перебіг сеймика і представити причини його нерезультативності. Причому ця інформація не призначалася для використання у майбутньому: автор документу ані завірив його своїм підписом, ані «облятував» (наприклад, у вигляді маніфестації) до гродських книг. Очевидно, опис призначався для когось з вищих урядовців країни (бо саме урядові кола були зацікавлені в прийнятті на тогорічних депутатських сеймиках певних рішень – про це йтиметься далі) і разом з кореспонденцією потрапив до цієї особи. *Акт* зберігається у збірці сеймикових матеріалів (переважно інструкцій послам на сейми) у складі архіву Замоїських, тож можна припустити, що його переслали до тодішнього коронного канцлера Яна Замоїського.

* * *

На перший погляд ситуація, що склалася у вишенському костелі 15 вересня 1603 р., виглядає однозначно: сеймик став ареною боротьби між двома політичними угрупованнями – проурядовим і опозиційним. Безпосередньою причиною конфлікту між цими групами стало звернення короля до тогорічних депутатських сеймиків. Ще 31 липня того ж року в Кракові Зигмунт III видав мандати до старост, якими повідомляв, що на майбутніх депутатських сеймиках від його імені будуть представлені деякі питання. Старости були зобов'язані згідно зі звичаєм повідомити про це місцеву шляхту (зокрема, через відкриті і закриті листи, прислані з королівської канцелярії), а самі з'явитися на зібрання і сприяти обговоренню та вирішенню представлених питань (див. *документ 2*)²⁷.

²⁷ До сяноцького старости мандат привіз королівський покойовий дворянин Альберт Сераковський, подавши його 22 серпня для публікації і внесення в актову книгу до Сяноцького гродського уряду. За дорученням Сераковського возний Марцін з Грушівки того ж дня «згідно права й звичаю» виголосив зміст мандату перед скупченнями шляхти та людей

У королівському мандаті не зазначено, які питання мають бути представлені на сеймиках, а в *Акті* прямо не вказується, про що йшлося в королівській легації. Остання відома нам у тогочасній копії (див. *документ 1*), і хоча в ній не вказано, послові на сеймик якого конкретно воєводства її вручено, проте немає сумніву, що вона була адресована до всіх коронних депутатських сеймиків (і, зокрема, саме таку привіз і виголосив на вишенському сеймику С. Вавовський). Принаймні з інформації про перебіг і рішення інших сеймиків зрозуміло, що єдиним проханням, з яким король звернувся до сеймикуючої шляхти, була сплата додаткового податку – поза ухваленими на тогорічному сеймі – ще одного (другого) ланового побору. Державна скарбниця відчувала гостру потребу в грошах – у першу чергу на подальше ведення війни зі Шведським королівством в Прибалтиці та для виплати заборгованості війську, що діяло на тамтешньому театрі воєнних дій²⁸. Спершу це питання було запропоноване на пруський генеральний сеймик, що відбувся в травні 1603 р. Після його позитивного рішення щодо збору додаткового податку король вирішив звернутися в цій же справі до шляхти інших воєводств і земель Речі Посполитої. Відмовившись від скликання надзвичайних сеймиків, які традиційно сприймалися шляхтою негативно, Зигмунт III скористався проведенням у вересні виборів депутатів до Коронного трибуналу²⁹.

Зміст розлогої, кількасторінкової легації (виданої десь наприкінці липня³⁰, чи не 31 числа) королівським послам на депутатські сеймики зводився до наступного. На минулих передсеймових сеймиках і сеймі були представлені «потреби» Речі Посполитої і тоді ж, на сеймі, була дана згода на задоволення цих потреб, однотайно дозволено зібрати один побор, а щодо сплати

інших станів на замку і в публічних місцях у місті (див. *документ 2*). Хоча подібний документ для львівського (тоді ним був сандомирський воєвода Єжи Мнішек) чи перемиського старост нам невідомий, немає підстав сумніватися, що аналогічні мандати були розіслані по всіх воєводствах і землях. Зокрема, відомо, що мандат такого самого змісту був надісланий до краківського старости (*Akta sejmikowe województwa krakowskiego* (далі – ASWK). Kraków, 1932. Т. I: 1572–1620 / Wyd. S. Kutrzeba. S. 251. № LXII).

²⁸ Виплата грошей «інфлянтському війську», яке ще минулого року через брак платні залишило Прибалтику і вирушило у внутрішні райони Речі Посполитої, відбувалася влітку 1603 р. у Львові. Королівські комісари С. Жулкевський, Пьотр Мишковський і Адам Сенявський для розрахунку з військом мали тільки частину грошей. Лише змусивши львівських міщан виплатити іншу частину заборгованостей жовнірам готівкою і товарами, комісарам вдалося задовільнити претензії військових і запобігти бунту (*Janiszewska-Mincer B. Rzeczpospolita Polska w latach 1600–1603 (Narastanie konfliktu między Zygmuntem III Wazą a stanami)*. Bydgoszcz, 1984. S. 120–121; *Filipezak-Kocur A. Skarbowość Rzeczypospolitej 1587–1648. Projekty–ustawy–realizacja*. Warszawa, 2006. S. 102–103; *Prochaska A. Hetman Stanisław Żółkiewski*. S. 46; *Зубрицький Д.* Хроніка міста Львова / Переклад з польської мови І. Сварника; наук. ком. М. Капраля. Львів, 2002 [Львівські історичні пам'ятки. Т. III]. С. 208–209). Про перебіг комісії і зусилля С. Жулкевського див. його листи зі Львова до Я. Замоїського від 20 і 30 липня 1603 р.: *Listy Stanisława Żółkiewskiego 1584–1620 / Wydał T. X^{2c} L. Kraków, 1868. Nr 90, 91. S. 123–124.*

²⁹ *Janiszewska-Mincer B. Rzeczpospolita Polska...* S. 122–123.

³⁰ *Ibid.* S. 123.

другого – остаточного рішення не було прийнято: посли одних воєводств і земель погоджувалися на його збір, других – відкладали «до братії», третіх – пропонували скликати сеймики після сейму. Король, не бажаючи відривати шляхту від інших справ, не став скликати спеціальних сеймиків («osobnych iakich sejmikow») і вирішив «do pokazania ... potrzeb pospolicznych» скористатися депутатськими сеймиками. Далі в інструкції було докладно роз'яснено ситуацію з виплатою заборгованості війську й з обороною Інфлянт та обґрунтовано необхідність сплати другого побору³¹.

Королівська пропозиція викликала на депутатських сеймиках неоднозначну реакцію з боку їх учасників. Прошовіцький сеймик Краківського воєводства гостро виступив проти сплати другого побору, рекомендувавши зібрати гроші з власників королівщин. Подібну позицію зайняла і шляхта на сеймиках Плоцького та Мазовецького воєводств, причому учасники другого зібрання запропонували вирішити скарбові негаразди коштом духовенства³².

Люблінський депутатський сеймик відрядив до короля послів (люблінського підкоморія Анджея Жечицького, Збігнева Сененського, Абрагама Кжовського), які, згідно з отриманою інструкцією, насамперед мали подякувати королеві за «obmyślanie niebezpieczeństw u potrzeb koronnych a osobliwie sstrony ziemie inflanczkiey» і повідомити, що обивателі Люблінського воєводства погоджуються на сплату побору «na porarcie they woyny inflanczkiey» на таких умовах: усі інші воєводства на депутатських сеймиках «zgodnie» дозволять на збір податку; Велике князівство Литовське (оскільки його обивателі по черзі з мешканцями Корони отримують інфлянтські уряди й староства) погодиться нарівні з Польським королівством сплатити побор; король мусить запевнити, що у веденні військової кампанії не буде затримки, однак у подальшому до неї люблінські обивателі не залучатимуться, а жовніри не скеровуватимуться до Корони і будуть отримувати платню в Інфлянтах з ухвалених поборів; порядок сплати побору має бути такий самий, як і для попередньо прийнятого на минулому Краківському сеймі, його збір відбудеться не раніше, аніж через рік, поборця буде обраний на наступному депутатському сеймику. Крім того, люблінська шляхта наполягала на негайному скликанні сейму для задоволення найпильніших потреб Речі Посполитої («namowa obrony potoczney na kazde niebezpieczeństwo koronne, także compositia inter status»)»³³.

Показовою є ситуація, що склалася на сеймику Брацлавського воєводства. Листом, датованим 20 жовтня 1603 р. у Жорнищах, брацлавський підкоморій і королівський секретар Лаврин Пісочинський повідомляв королеві, що він, відповідно до отриманої ним інструкції, виконав функції королівського по-

³¹ Biblioteka Narodowa w Warszawie (далі – BN), Biblioteka Ordynacji Zamoyskich (далі – BOZ), sygn. 1809 (Miscellanea dotyczące sejmików i sejmów w latach 1570–1793), k. 366–369 v.

³² Janiszewska-Mincer B. Rzeczpospolita Polska... S. 123.

³³ Також посли мали просити короля за пана Єжи Галензовського («dawny u dobrze zasłużony żołnierz») в справі викупу останнім власного маєтку, на що люблінська шляхта зі сплачених нею поборів погодилась передати 1000 злотих (BN, BOZ, sygn. 1809, k. 364–364 v.).

сла на депутатському сеймику у Вінниці. Шляхта Брацлавського воєводства, яка зібралася на цьому сеймику, погодилася на сплату побору і навіть обрала поборцю – Івана Кордиша. Однак остаточне рішення було відкладене до найближчої сесії місцевого земського суду – задля того, щоб узгодити питання про збір грошей зі шляхтою сусідніх Волинського і Київського воєводств. Оскільки та не погодилась на сплату податку, то до цієї позиції приєдналися й мешканці Брацлавського воєводства³⁴. Варто відзначити, що на вінницькому сеймику на користь короля поряд з Л. Пісочинським діяв брацлавський воєвода Януш Збараський³⁵, хоча між ними шойно влітку 1603 р. вшух тривалий (з 1590 р.) маєтковий конфлікт³⁶.

Незалежно від того, яким було рішення в справі додаткового податку, його ухвалення учасниками депутатського сеймика того чи іншого воєводства не зашкодило нормальному перебігу зібрання та успішному проведенню на ньому виборів депутата³⁷ чи вирішенню інших справ³⁸. Натомість саме питання про збір нового податку, вочевидь, стало предметом бурхливого обговорення учасниками вишенського депутатського сеймика 1603 р., викликало конфлікт між ними, а в підсумку – призвело до безрезультатного завершення зібрання.

У ході роботи сеймика серед присутніх у вишенському костелі виокремились дві групи. Перша з них, яку очолювали присутні сенатори³⁹, зайняла

³⁴ «Na seimiku ellectiei sedziow na tribunāl w Winnicy, poselstwo według instructiei sobie danei odprawiwszy, przez pierwsze pisanie moie oznaimiłem Wa: Kro: Mci panu moiev mciwemu, ze obywatelie tuteczneo woiewodztwa brasławskiego poboru dac niezbraniali się i poborce iuz byli obrali Iwana Kordysza. Tylko odłożyli do rokov ziemskich chcąc się w tym porozumiec z woiewodztwem kirowskim i wołynskiem. Ktore to woiewodztwa nie wiem za czym powodem, iz poboru niepostapili, tedy też i braclawian z sobą łatwie w to zaciągnęli» (Biblioteka PAN w Kórniku, oddział rękopisów, sygn. 1403, s. 327).

³⁵ *Janiszewska-Mincer B.* Rzeczpospolita Polska... S. 123.

³⁶ *Крикун М.* Маєтковий конфлікт у Брацлавському воєводстві кінця XVI – початку XVII ст.: підкоморій проти воєводи // *Записки НТШ.* Львів, 2006. Т. CCLI: Праці Історично-філософської секції. С. 46.

³⁷ Наприклад, сандомирський підкоморій Збігнев Оссолінський, згадуючи про своє обрання депутатом від Підляського воєводства на тогорічному сеймику в Дрогичині, не згадує про якийсь неспокійний його перебіг (*Ossoliński Z.* Pamiętnik / Opracował i wstępem poprzedził Józef Długosz. Warszawa, 1983. S. 43).

³⁸ Обговорення королівської пропозиції на вінницькому сеймику 1603 р. не стало на перешкоді успішному проведенню на цьому ж зібранні тривалої і складної процедури доведення шляхетства Стефаном Залеським (у привласненні «шляхетського титулу» його звинувачував Павел Кодельський) (ЦДІАЛ України. Ф. 773 (Люблінський коронний трибунал), оп. 1, спр. 82, арк. 38–38 зв.).

³⁹ Відзначимо, що на депутатському сеймику 1603 р. присутні були фактично всі сенатори Руського воєводства, котрі мали відношення до вишенського сеймика (а це свідчить про важливість рішень, які б на ньому могли бути ухвалені), оскільки уряди львівського архієпископа, руського воєводи і сяноцького каштеляна на той час, очевидно, ще були вакантними (відповідно, після смерті Яна Димітра Соликовського, Миколая Гербурта і Яна Дрогоївського) (*Herbarz polski Kaspra Niesieckiego S. J. powiększony dodatkami z późniejszych autorów, rękopismów, dowodów urzędowych i wydany przez Jana Nep. Bobrowicza.* Lipsk, 1839. T. I. S. 30; *Urządnicy województwa ruskiego...* S. 161, 263).

проурядову позицію. Керівники цієї групи (за винятком хіба що перемишльського єпископа, котрий, натомість, добре розумівся на ситуації при королівському дворі⁴⁰) мали чималий «сеймиковий» досвід. Я. Т. Дрогойовський (найстарший за віком з числа згаданих учасників⁴¹) діяв на вишенському сеймику щонайменше ще з часів безкоролів'я після смерті Зигмунда Августа: бачимо його серед учасників з'їзду зем'ян Руського і Подільського воєводств під Вишнею 15–16 жовтня 1572 р. Відтоді він регулярно бере активну участь у роботі сеймиків і з'їздів шляхти Руського воєводства, підписує їхні постанови, обирається на сейми 1574, 1575, 1576, 1582, 1587, 1589, 1590–1591, 1595, 1597, 1605 рр., тішиться популярністю і впливом у шляхетських колах⁴². С. Жулкевський з'являється у сеймиковому житті Руського воєводства в 1580-х роках. 8 травня 1587 р., беручи участь у роздвоєному післяконвокаційному сеймику під Вишнею, він вперше – разом з батьком, руським воєводою Станіславом Жулкевським – підписав сеймикову ухвалу. Самостійно ж на вишенському сеймику він починає діяти вже після отримання уряду коронного польного гетьмана: виконує функцію посла на сейм 1589 р., згодом – вже як львівський каштелян – завіряє інструкції послам на сейми 1593 і 1597 рр.⁴³ А. Стадницький розпочав активну політичну діяльність на воєводському рівні під час безкоролів'я після смерті Стефана Баторія⁴⁴, був послом від Руського воєводства на сейми 1590–1591, 1593, 1595 рр.⁴⁵

Тож не дивно, що на початку роботи зібрання цій групі вдалося утримати ініціативу в своїх руках: маршалком було обрано їхню людину, а після прочитання королівської легації сенатори та їх прибічник Я. Т. Дрогойовський, користуючись своїм правом на першочерговість виступу (як найвищі серед присутніх на сеймику урядники), у своїх промовах настільки вдало підтри-

⁴⁰ М. Пstrokonський належав до числа фаворитів короля, був одним з його довірених радників (*Anusik Z. Kariery ulubieńców Zygmunta III. Rola polityki nominacyjnej króla w kreowaniu elity władzy w Rzeczypospolitej w latach 1587–1632 // Faworycy i opozycjoniści. Król a elity polityczne w Rzeczypospolitej XV–XVIII wieku / Pod red. M. Markiewicza i R. Skowrona. Kraków, 2006. S. 233–234*). Не означає це, що М. Пstrokonський не знався на публічному житті Руського воєводства: в 1603–1604 рр. він переважно перебував у Бжозові, резиденції перемишльських єпископів, тож мусів орієнтуватися в місцевих справах. До того ж як сенатор брав участь у роботі останніх двох сеймів (1601 і 1603 рр.), виступав за швидке збирання і виплату грошей для війська та пропонував, щоб міста виплатили необхідні суми, які згодом будуть їм повернуті із зібраних податків (*Kowalska H. Pstrokoński Maciej. S. 265–271*).

⁴¹ Я. Т. Дрогойовський народився близько 1535 р. (PSB. T. V. S. 382), тобто під час описаного депутатського сеймика йому було майже 70 років.

⁴² AGZ. T. XX. S. 5, 20, 38, 39, 56, 59, 61, 65, 69, 83, 93, 97, 102, 103; PSB. T. V. S. 382–384; *Sokolowski W. Politycy schyłku złotego wieku... S. 15, 25, 177*.

⁴³ AGZ. T. XX. S. 69, 97, 103; *Sokolowski W. Politycy schyłku złotego wieku... S. 185*.

⁴⁴ Щоправда не в Руському воєводстві: 27 грудня 1586 р. на з'їзді в Кракові підписав акт конфедерації Краківського, Сандомирського і Люблінського воєводств (ASWK. T. I. S. 120).

⁴⁵ *Chłapowski K. Stadnicki Adam. S. 360–361; Sokolowski W. Politycy schyłku złotego wieku... S. 15, 183*.

мали королівську пропозицію, що схилили до думки про її прийняття більшість присутніх. Промовці аргументували необхідність ухвалення другого побору потребами Речі Посполитої, підкреслюючи, що дозвіл на його сплату був вже фактично наданий вишенським передсеймовим сеймиком⁴⁶.

Проте проурядовому угрупованню не вдалося закріпити свій успіх ухваленням постанови відповідного змісту. Протилежну від сенаторської позицію зайняла інша група учасників, очолена представниками перемишльського роду Стадницьких. Вони заявили, що ухвалення податків є прерогативою сейму, і відмовилися обговорювати це питання. Число їхніх прибічників не було значним (хоча, можливо, й не таким малим, як твердив автор *Акту* – «niektorzy z guserstwa»); можна припускати, що переважно це були шляхтичі, котрі підтримали протестацію С. Стадницького з Ланьцута (так само в податковій справі) в Перемишльському гроді у квітні цього ж 1603 р.

Стадницькі мали не менший, аніж їх опоненти, досвід сеймикової боротьби. Марцін вперше з'явився на політичній арені Руського воєводства після смерті Зигмунта Августа, тішився популярністю серед сеймикуючої шляхти, отримав посольський мандат на сейми 1585⁴⁷, 1589, 1590, 1592, 1593, 1597, 1598, 1603 і 1605 рр.⁴⁸ Станіслав з Ланьцута, котрий розпочинав свою кар'єру за правління Стефана Баторія як ротмістр у московській кампанії, до політичного життя долучився у 1584 р. Завдяки своїм радикальним виступам на захист шляхетських прав здобув значний вплив серед шляхти Руського воєводства, від якого був обраний послом на сейми 1590, 1590–1591, 1592, 1593, 1595, 1596, 1597, 1598, 1600, 1601, 1605, 1606 рр.⁴⁹ Станіслав на Леську діяв на вишенському сеймику щонайпізніше з 1587 р., як посол представляв Руське воєводство на сеймах 1590, 1592, 1593, 1595, 1596, 1597, 1605, 1606 рр.⁵⁰

В умовах, коли більшість учасників зібрання схилилася на бік сенаторів, Стадницькі пішли на прямий конфлікт з проурядовим угрупованням, пригрозили протестом у випадку, якщо б позитивне рішення щодо сплати податку було ухвалене. Враховуючи, що для прийняття сеймиком постанови в тій чи іншій справі необхідна була згода всіх його учасників (а саме така практика

⁴⁶ Про перебіг і ухвали вишенського сеймика перед сеймом 1603 р. інформації немає, відомо лише, що він відбувся успішно (у листі до Я. Замойського, писаному 2 січня 1603 р. у Вишні, Ян Щенсний Гербурт коротко повідомляв: «Okolo seimiku naszego z inszych zrozumiec W[asza] M[iłosc] moi m[iłosciwy] pan bedziesz raczył. Rozumiem temu ze nie zle sie odprawił»; Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie (далі – AGAD), Archiwum Zamoyskich (далі – AZ), sygn. 190, s. 78), зокрема серед його послів були Я. Свошовський (Kronika Pawła Piaseckiego biskupa przemyskiego. Kraków, 1870. S. 174), С. Стадницький з Ланьцута (AGZ. T. XX. S. 106) і, можливо, М. Стадницький (*Byliński J. Stadnicki Marcin*. S. 406).

⁴⁷ BN, oddział rękopisów, sygn. 6876 II, k. 53.

⁴⁸ *Byliński J. Stadnicki Marcin*. S. 405–406; *Sokolowski W. Politycy schyłku złotego wieku...* S. 183–184.

⁴⁹ *Byliński J. Stadnicki Stanisław*. S. 425–429; *Sokolowski W. Politycy schyłku złotego wieku...* S. 184.

⁵⁰ *Sokalski M. Stadnicki Stanisław*. S. 432–436.

діяла на вишенському сеймику), подібна тактика дозволяла навіть невеликій групі протистояти волі більшості присутніх на зібранні. Стадніцькі, вміло перевівши роботу сеймика у площину безсенсовної дискусії між двома угрупованнями, зайняли безкомпромісну позицію й, ігноруючи аргументи (і навіть прохання) протилежної сторони, паралізували роботу зібрання. Затягнувши безплідну суперечку аж до пізнього вечора, коли стало неможливим ухвалення будь-якого рішення, а сеймик не міг продовжити роботу наступного дня (це суперечило тогочасній сеймиковій практиці), опозиціонери фактично провалили збір другого побору в Руському воєводстві, що, очевидно, і було їх метою. Попри присутність і активну діяльність політиків прокоролівської орієнтації, що дозволяло сподіватися на задоволення королівського прохання (а це мало б вплив і на рішення шляхти інших воєводств), вишенський сеймик був фактично зірваний опозицією.

Неспокійний перебіг зібрання справив свій вплив і на іншу справу, заради якої, власне, і проводився сеймик – вибори депутата від Руського воєводства до Коронного трибуналу. З трьох шляхтичів, кандидатури яких були запропоновані, найбільшу підтримку здобув висуванець львівського каштеляна Я. Свошовський⁵¹. Це було цілком закономірно: вперше проявивши себе в політичному житті Руського воєводства під час безкоролів'я після смерті Стефана Баторія, Я. Свошовський відтоді активно виступає як регіональний публічний діяч⁵², багаторічний парламентарист⁵³ і юрист-практик⁵⁴. Причому як юрист був настільки успішний, що по допомогу до нього

⁵¹ Я. Свошовський перебував у родинних зв'язках з С. Жулкевським, діяв як його приятель, співпрацював у публічних справах (наприклад, на початку 1604 р. вони, за дорученням короля, полагоджували справу виплати 25 тисяч злотих жовнірам, завербованим Могилами), належав до кола його сеймикових співробітників (*Prochaska A. Hetman Stanisław Żółkiewski*. S. 47, 62, 64, 272, 293, 297, 344; *Pisma Stanisława Żółkiewskiego kanclerza koronnego i hetmana / Wydał A. Bielowski*. Lwów, 1861. S. 161–162, 172; *Sokołowski W. Politycy schyłku złotego wieku...* S. 48).

⁵² Регулярно брав участь у політичному житті, користувався популярністю в шляхетських колах: підписав постанову післяконвокаційного кола 8 травня 1587 р. (тоді ж намагався погодити групи цього роздвоєного сеймика) під Вишнею, вишенських сеймиків 13 лютого 1606 р., 15 вересня 1610 р. і 15 вересня 1614 р., львівського з'їзду 7 березня 1607 р.; маршалкував на з'їздах у Львові 7 липня і під Вишнею 31 липня 1606 р.; обраний до ради Львівської конфедерації проти «свавільних людей» 13 січня 1611 р. (*AGZ*. T. XX. S. 64, 67, 112, 117, 118, 121, 133, 135, 141; *Byliński J. Jan Swoszowski – wytrawny parlamentarzysta i prawnik z czasów Zygmunta III Wazy // Studia historyczno-prawne. Prace ofiarowane Kazimierzowi Orzechowskiemu w 70 rocznicę urodzin / Pod redakcją K. Matwijowskiego i S. Ochmann-Staniszwskiej*. Wrocław, 1993 [Śląski Kwartalnik Historyczny «Sobótka». R. 48. Nr 2–3]. S. 184; *Sokołowski W. Politycy schyłku złotego wieku...* S. 26)

⁵³ Щонайменше 14 разів виконував функції сеймового посла від вишенського сеймика – на сеймах 1590, 1590–1591, 1595, 1596, 1598, 1600, 1601, 1603, 1605, 1607, 1609, 1611 і 1613 (звичайному і надзвичайному) років. На сеймах його неодноразово обирали депутатом до різних комісій, у 1611 р. – маршалком Посольської ізби (*AGZ*. T. XX. S. 87, 98, 110, 122, 137; *Byliński J. Jan Swoszowski...* S. 175, 179, 181–183; *Sokołowski W. Politycy schyłku złotego wieku...* S. 15, 184).

зверталися лідери двох найпотужніших тодішніх політичних угруповань в Короні, які до того ж ворогували між собою – Я. Замойський і князі Острозькі⁵⁵. Інші два претенденти на депутатство не мали ані такого політичного, ані юридичного досвіду⁵⁶. Попри очевидні переваги Я. Свошовського порівняно зі своїми конкурентами учасники зібрання, розбурхані дискусією щодо сплати додаткового податку – нагадаємо, що висунення кандидатів на депутатство та обговорення королівської пропозиції відбувалися паралельно – не змогли дійти згоди й обрати депутатом одну особу. Прихильники кожного з претендентів вперто відстоювали свою кандидатуру і не бажали погоджуватися на обрання іншої. У такій ситуації сеймиковий маршалок запропонував єдиний можливий вихід: відрядити усіх трьох претендентів на трибунал, інші члени якого і мали визначити, хто саме з прибулих буде представляти Руське воєводство у складі суду. Очевидно, С. Ваповський і С. Троєцький не надто високо оцінювали свої шанси на отримання депутатства (або просто не дуже прагнули цієї посади) і відмовилися їхати на трибунал. Проте такий розвиток подій не задовольняв прихильників С. Ваповського, у першу чергу Стадніцьких, котрі скористалися моментом і висунули ще одного кандидата, відрядивши його на трибунал.

Можна лише припускати, як розгорталися подальші події навколо депутатства. Навряд чи М. Фредрові вдалося увійти до складу суддів-депутатів трибуналу: протестація С. Моравського мала б стати для нього серйозною перешкодою; власне для цього її, очевидно, і було внесено до гроду. Однак поява М. Фредра в Пйотркові, де починав свою каденцію трибунал і де його члени

⁵⁴ Поза тим, що він впродовж 24 років виконував функції львівського земського писаря, у січні 1587 р. обраний до складу каптурового суду Львівської і Галицької земель, на сеймі 1601 р. – до комісії з коректури права (від Руського воєводства), на вишенському депутатському сеймику 1607 р. – знову до комісії з коректури права. У 1607 р. підготував проект правової реформи «*Postępek prawny skrócony*», який був за рішенням сейму 1611 р. надрукований для розгляду на сеймиках, але наступний сейм, звичайний 1613 р., його відкинув (AGZ. T. XX. S. 55, 127, 139; *Volumina legum*. T. II. S. 390; T. III. S. 6, 35–43, 95; *Byliński J. Jan Swoszowski*... S. 181; *Sokołowski W. Politycy schyłku złotego wieku*... S. 46).

⁵⁵ *Sokołowski W. Politycy schyłku złotego wieku*... S. 26, 45, 51, 54, 56, 58.

⁵⁶ С. Троєцький відзначався поміркованою активністю в політичному житті Руського воєводства: у квітні 1603 р. підписав протестацію перемишльської шляхти проти поборці, у травні 1606 р. – проти скликання вишенського сеймика; 14 грудня 1604 р. обраний опозиційним колом вишенського сеймика послом на сейм; у 1613–1615 рр. виконував обов'язки шафара Перемишльської землі; у 1614 р. був одним з депутатів перемишльської шляхти для заспокоєння конфлікту між К. Корняком і А. Стадніцьким, у 1617 р. – між М. Пшерембським і Я. Фредро; підписав постанову вишенського депутатського сеймика 1614 р. (AGZ. T. XX. S. 108, 110, 113, 139, 141, 142, 149, 163). С. Ваповський і до, і після описаного сеймика на місцевій політичній арені з'являється не надто часто (був обраний від сенаторського кола вишенського послом на сейм 1597 р., підписав акт перемишльської конфедерації 3 лютого 1607 р., у 1617 р. був одним з депутатів перемишльської шляхти для заспокоєння конфлікту між М. Пшерембським і Я. Фредро), більш помітну роль почавши відігравати тут лише після отримання в 1610 р. перемишльського каштелянства (Ibid. S. 102, 120, 163, 186, 187, 232, 233, 316, 324, 330).

складали присягу, могла завадити Я. Свошовському (якщо він взагалі прибув⁵⁷) обійняти депутатський уряд. Найімовірніше, обидва претенденти були недопущені до лав трибуналу й відіслані назад до воєводського сеймика⁵⁸.

* * *

Реконструйований на підставі свідчень двох учасників зібрання перебіг вишенського депутатського сеймика і, особливо, правильність оцінки конфліктної ситуації під час його роботи – опозиція не дозволила проурядовим силам ухвалити вигідне для короля рішення – можуть бути піддані сумніву з огляду на низку моментів.

По-перше, лідерам проурядового угруповання, попри позірну одностайність, з якою вони підтримували королівське прохання у своїх виступах, явно бракувало єдності в політичних поглядах та орієнтаціях. М. Пstroконський і А. Стадніцький належали до числа регалістів⁵⁹ і, водночас, були противниками Я. Замойського (перший – як давній співпрацівник примаса С. Карнковського⁶⁰, другий – як родич Зборовських). Натомість до числа палких прихильників і близьких соратників канцлера належали С. Жулкевський⁶¹ і Я. Т. Дрогойовський⁶². Саме вони відігравали чільну роль в діяльності проурядового угруповання на сеймику (недаремно його маршалком було обра-

⁵⁷ Я. Свошовський наприкінці 1603 р. був відряджений королем до молдавського воєводи з посольством стосовно жовнірів, які служили в Мультянії (див. оригінальну інструкцію, датовану 26 листопада 1603 р., підписану коронним підканцлером Пьотром Тиліцьким й скріплену королівською печаткою: Biblioteka PAN w Kórniku, oddział rękopisów, sygn. 1398, s. 526–529). Див. також примітку 51.

⁵⁸ Аналогічна практика відома з пізнішого періоду, наприклад, у 1640 р. на трибунал від Руського воєводства сяноцький каштелян Анджей Богуський і пан Лещинський (очевидно, сяноцький земський суддя Ян) «przyciechali z contradicjami, kazano z inszemi (непевними претендентами на депутатство їхати. – *O. B.*) po zgoде do domu» (Ibid. Sygn. 201, k. 466 v.).

⁵⁹ А. Стадніцький під час безкоролів'я після смерті Стефана Баторія підтримував кандидатуру Максиміліана Габсбурга, але пізніше перейшов на бік Зигмунда III і залишався його палким прихильником й активним регалістом до кінця життя (*Chlapowski K. Stadnicki Adam. S. 360–361*). Про М. Пstroконського див. примітку 40.

⁶⁰ Власне як людині, готовій обмежувати впливи канцлера, М. Пstroконському в 1591 р. був наданий уряд коронного великого секретаря. Отримання ж ним підканцлерства в лютому 1605 р. викликало обурення Я. Замойського (*Kowalska H. Pstrokoński Maciej. S. 265–271*).

⁶¹ *Sokolowski W. Politycy schyłku złotego wieku... S. 11, 23, 26, 93, 138; Urbaniak V. Zamoyszczycy bez Zamoyskiego. Studium dekompozycji ugrupowania politycznego. Warszawa, 1995. S. 11, 16, 19, 21, 22.*

⁶² Я. Т. Дрогойовський, будучи споріднений з Я. Замойським через Фредрів і Гербуртів, перебував з ним в близьких стосунках. Допомагав канцлерові в маєткових і політичних справах (самостійним політиком не був), зокрема в травні 1584 р. брав участь в арешті Самуеля Зборовського і сприяв його страті (PSB. T. V. S. 382–384; *Sokolowski W. Politycy schyłku złotego wieku... S. 16, 19, 24, 26, 42, 138; Urbaniak V. Zamoyszczycy bez Zamoyskiego... S. 12, 16, 21*). Як людина канцлера перемишльський староста діяв і на вишенському сеймику, див. низку його листів до Я. Замойського в сеймикових справах

но тісно пов'язаного з львівським каштеляном П. Ожгу⁶³, хоча й публічні якості останнього не викликають сумнівів⁶⁴), проте, власне, з їхнього боку королівське прохання мало б отримати меншу підтримку, ніж можна було сподіватися⁶⁵. Таке ставлення прибічників канцлера до короля певною мірою було спричинене позицією, яку займав лідер їхнього політичного угруповання щодо монарха. Під час і після сейму 1603 р. намітилось погіршення відносин між Зигмундом III і Я. Замойським⁶⁶, що не могло не вплинути на ставлення канцлера до шведської політики короля: він і раніше основну увагу присвячував південному напрямку зовнішньої політики Речі Посполитої, а після повернення з північного театру воєнних дій восени 1602 р. помітно втрачає інтерес до подій у Прибалтиці. (Це не означало, однак, що прихильники канцлера були однозначно противниками королівської політики і Зигмунда III: чимало з них – у тому числі й учасники вишенського сеймика 1603 р. – уже в наступні роки, під час рокошу М. Зебжидовського, коли після смерті Я. Замойського канцлерська партія розпалася, опинилися в таборі короля⁶⁷). Зрештою, як і прокоролівська партія, угруповання Стадніцьких не відзна-

(від 11 лютого 1590 р. з Вишні, від 17 вересня 1593 р. з Перемишля, від 9 лютого 1595 р. з Вишні, 14 вересня 1596 р. з Перемишля, 27 січня 1597 р. з Мостиськ тощо): AGAD, AZ, sygn. 654.

⁶³ П. Ожга неодноразово виступав як приятель С. Жулкевського, виконував доручення, належав до кола його сеймикових співробітників, тривалий час перебував в оточенні гетьмана (*Prochaska A. Hetman Stanisław Żółkiewski. S. 64, 71, 126–127, 272, 297, 344; Kowalska H. Ożga Piotr. S. 686–688; Pisma Stanisława Żółkiewskiego... S. 172*).

⁶⁴ П. Ожга належав до числа активних сеймикових діячів: у лютому 1596 р. від імені шляхти Львівської землі протестував у справі вишенського передсеймового сеймика; обраний послом на сейми 1597 (від сенаторського кола), 1605 (від опозиційного кола), 1607 і 1618 рр.; підписав ухвали з'їздів під Вишнею 31 липня 1606 р. та у Львові 7 березня 1607 р.; маршалкував на з'їздах львівської шляхти 10 січня 1608 р. і 13 січня 1611 р.; тоді ж призначений конфедерацією Львівської землі радником в справі боротьби зі свавільниками (AGZ. T. XX. S. 97, 102, 110, 118, 121, 122, 129, 135, 164). П. Ожга розпочинав свою публічну діяльність на форумі Галицької землі, від якої був обраний послом на сейм 1585 р. (BN, oddz. rękopisów, sygn. 6876 II, k. 38 v.) та одним з послів до короля у 1594 р. (від тамтешнього депутатського сеймика, див. лист М. Потоцького до Я. Замойського від 12 вересня 1594 р. з Потока: AGAD, AZ, sygn. 654; *Sokołowski W. Politycy schyłku złotego wieku... S. 76 [p. 118]*), згодом послував від неї на сейми 1615 і 1616 рр. (*Kowalska H. Ożga Piotr. S. 686–688*). Колоритну характеристику П. Ожги як публічної людини див.: *Łoziński W. Prawem i lewem. Obyczaje na Czerwonej Rusi w pierwszej połowie XVII wieku. Kraków, 1960. T. I: Czasy i ludzie. S. 25–26*.

⁶⁵ Наприклад, С. Жулкевський був прихильником шляхетського самоврядування, але виступав проти передачі важливих справ на рішення сеймиків (*Prochaska A. Hetman Stanisław Żółkiewski. S. 319*).

⁶⁶ *Urbaniak V. Zamoyszczycy bez Zamoyskiego... S. 18–19*.

⁶⁷ Зокрема так сталося з С. Жулкевським, який за сприянням М. Пстроконського перейшов на бік короля ще перед сеймом 1606 р., та пов'язаними з ним П. Ожгою і Я. Свошовським. Львівський земський суддя, хоча і брав участь у рокошовому Люблінському з'їзді в червні 1606 р. (показово, що тоді він очолював депутацію від рокошан до Коронного трибуналу), проте на цьому його участь у конфедерації завершилась, у подальшому –

чалоя єдністю політичних переконань: якщо зигвувський староста (поза тимчасовими проявами позірною регалізму) виступав як радикальний опозиційний діяч і згодом взяв активну участь у рокоші М. Зебжидовського⁶⁸, то Станіслав на Леську займав помірковану позицію і на початку рокошу перейшов на сторону короля⁶⁹, а Марцін ще з 1590-х років перебував у таборі регалістів⁷⁰.

Наскільки нестійкою була єдність як прокоролівського угруповання, так і клану Стадніцьких, свідчать події наступного, 1604 р. 14 грудня дійшло до загострення конфронтації між регалістами та опозицією (на той час до неї вже приєдналася і канцлерська партія) і вишенський передсеймовий сеймик розколовся на два кола – прокоролівське та «республіканське», кожне з яких обрало свій комплект послів від Руського воєводства на сейм. Зокрема, серед обраних регалістами були С. Стадніцький на Леську, Я. Т. Дрогойовський, М. Стадніцький і Анджей Фредро Ходновський (троюрідний братанич М. Фредра⁷¹), а серед опозиційних послів – П. Ожга, Я. Свошовський, С. Стадніцький з Ланьцута і С. Троецький⁷².

По-друге, ситуація зі сплатою податків у Перемишльській землі була доволі складною і до описаного депутатського сеймика. У поборовому універсалі, прийнятому на сеймі 1603 р., поборцем Перемишльської землі був вписаний Ян Улінський⁷³, дідиц Шашорович. Проте скласти присягу в Перемишльському гроді, як це вимагало право, йому не вдалося, оскільки цьому стали на заваді тамтешні гродські урядники. Тоді Я. Улінський 18 березня 1603 р. у Кракові отримав королівський мандат до перемишльського старости і коронного референдарія Я. Т. Дрогойовського та його урядників з наказом прийняти від нього в гроді присягу «na sprawiedliwe wibiranie uyczenie skarbowi s tego roboru». Лише 4 квітня, заїсши до Перемишльського гроду протестацію проти перемишльських старости і гродського судді А. Суського

активний речник королівської політики (*Maciszewski J. Wojna domowa w Polsce (1606–1609). Studium z dziejów walki przeciw kontreformacji. Wrocław, 1960. Cz. I: Od Stężycy do Janowca. S. 172; Prochaska A. Hetman Stanisław Żółkiewski. S. 58, 320; Kowalska H. Ożga Piotr. S. 686–688*). Щодо останнього, то в серпні 1606 р. під час Сандомирського з'їзду, коли Я. Свошовський представляв антирокошову інструкцію послам Руського воєводства на з'їзд, його учасники назвали львівського писаря зрадником (*Byliński J. Jan Swoszowski... S. 183; Maciszewski J. Wojna domowa... Cz. I. S. 277*). Зрештою подібна політична гнучкість була властива й для їх сеймових опонентів: наприклад, участь С. Ваповського у рокоші – тоді, у вересні 1606 р., він як поміркований рокошанин увійшов до складу посольства від Сандомирського з'їзду до короля – не завадила йому в подальшому стати перемишльським каштеляном (*Ibid. S. 341; Urzędnicy województwa ruskiego... S. 203, 401*).

⁶⁸ *Byliński J. Stadnicki Stanisław. S. 426–429.*

⁶⁹ *Sokalski M. Stadnicki Stanisław. S. 433–434.*

⁷⁰ *Byliński J. Stadnicki Marcin. S. 406; Sokolowski W. Politycy schyłku złotego wieku... S. 18.*

⁷¹ Син уйського старости Анджея Фредра, троюрідного брата Марціна (*Herbarz Polski. T. V. S. 315*).

⁷² *AGZ. T. XX. S. 109–110; Strzelecki A. Sejm z r. 1605. Kraków, 1921. S. 58–59.*

⁷³ *Volumina legum. T. II. S. 431.*

та облятувавши королівський мандат⁷⁴ і сеймовий поборовий універсал, Я. Улінський зміг скласти присягу, про що було зроблено відповідний впис до гродської книги. Того ж дня возний Альберт Соха оголосив Я. Улінського поборцем «in circulo ciuitatis» Перемишля і зробив зізнання про це також у гродській канцелярії⁷⁵. Проте справа цим не завершилась. 14 квітня зигвульський староста С. Стадніцький як посол від Руського воєводства на тогорічний сейм вніс до Перемишльського гроду протестацію проти низки сеймових податкових ухвал, задекларувавши, що не міг здійснити цього відразу після його завершення через спротив Краківського гродського уряду, і, насамкінець, висловивши протест і щодо призначеного поборці Перемишльської землі. За словами С. Стадніцького, насправді на сеймі перемишльським поборцем був призначений перемишльський земський суддя Ремігіан Ожеховський, з чим погодилися усі послы, проте в сеймовий поборовий універсал без їх відома був вписаний Я. Улінський⁷⁶. Оскарження С. Стадніцького (підтвержені в реляції іншим послом Перемишльської землі – перемишльським земським писарем Яном Свентославським) тоді підтримала чимала група перемишльських шляхтичів (78 осіб), котрі зібралися на рочки місцевого гродського суду. Шляхта заявила, що не визнаватиме жодного поборці, окрім Р. Ожеховського, оскільки він був на цю посаду «легітимно і за одностайною згодою» обраний послами Руського воєводства та внесений до підписаного рукою сеймового маршалка Фелікса Криського податкового універсалу, і пригрозила зірвати збір податків⁷⁷. Причому серед протестуючих бачимо перемишльського підкоморія Кіліана Дрогойовського (брата перемишльського старости), С. Троєцького, перемишльського войського Анджея і ловчого Яна Фредрів (троюрідних братів М. Фредра⁷⁸), Станіслава Моравського (згодом протестував проти дій Стадніцьких на депутатському сеймику), тобто представників різних шляхетських угруповань. Очевидно, саме ситуацію з призначенням поборці в Перемишльській землі мав на увазі у своєму листі до короля (писаному у Львові 10 травня 1603 р.) С. Жулкевський⁷⁹. Зрештою, й збір податків у Перемишльській землі зіткнувся з певними труднощами. Ста-

⁷⁴ Відзначимо, що до львівських гродських книг цей же мандат був облятований (міщанином Станіславом Вішенським) ще 28 березня, на тиждень раніше аніж в перемишльській (ЦДАЛ України. Ф. 9, оп. 1, спр. 356, стор. 341–342).

⁷⁵ Там само. Ф. 13, оп. 1, спр. 319, стор. 411–439, 447.

⁷⁶ Там само. Стор. 497–499; AGZ. Т. XX. S. 106–107. № 63.

⁷⁷ ЦДАЛ України. Ф. 13, оп. 1, спр. 319, стор. 499–500; AGZ. Т. XX. S. 107–108. № 64. Видається, що протест перемишльської шляхти не був скерований проти Я. Улінського особисто. Вже 14 травня 1604 р. на елекційному сеймику в Перемишлі його обрали одним з кандидатів на уряд перемишльського підсудка (AGZ. Т. XX. S. 109).

⁷⁸ Herbarz Polski. Т. V. S. 316.

⁷⁹ «O poborow wydawanie w tem kacie, gdzie ia przemieskiwam, nimasz zadney quastiey, wydaiemy go wszyscy. W inszych niektorych ziemiach woiewodztwa ruskiego nie tak o niewydawanie poboru, iako o poborow naczynilo sie malo potrzebnych rozmow, powaga W. Kro: Mi moze to bydz uprzatniono. Aby drudzy, do siebie naipirwey mowic, niemozem tem uporom podolac» (Biblioteka PAN w Kórniku, oddział rękopisów, sygn. 1403, s. 311–312).

ном на 27 травня 1603 р. боржниками (згідно з реєстром податкових заборгованостей, підписаним поборцею попереднього року Я. Фредром з Плещо-виць) по сплаті побору, ухваленого на останньому, 1601 р. сеймі, були сандомирський воєвода Єжи Мнішек (з Самбірського староства), Я. Т. Дрогойовський, волинський воєвода Олександр Острозький, Ян Щасний Гербурт, А. Стадніцький, перемишльський підкоморій К. Дрогойовський, С. Троєцький, Анджей (з сіл Ходновичі, Крукениці, Пачковичі й Поповичі), Ян і Марцін (з сіл Краковець і Хойничі) Фредри та інші шляхтичі⁸⁰. Прийнятий же сеймом 1603 р. податок не сплатили знову ж таки Є. Мнішек, О. Острозький, С. Стадніцький з Ланьцута, Я. Т. Дрогойовський, К. Дрогойовський, А. Фредро, С. Троєцький, Я. Щ. Гербурт тощо⁸¹. Можна припускати, що ухилення від сплати податків в Перемишльській землі було не випадковим.

По-третє, суперечливою була ситуація з кандидатами на депутатство до Коронного трибуналу. Хоча в сеймовій конституції 1578 р. прямо про це не говориться⁸², проте існувала практика: депутат від Руського воєводства обирався по черзі від шляхти Львівської, Перемишльської і Сяноцької земель (найраніша згадка про почерговість міститься якраз у протестації С. Моравського, з пізнішого ж періоду маємо сеймикові ухвали в цій справі⁸³). Перелік депутатів за 1594–1602 рр. свідчить, що ця система діяла. Хоча документи тогочасних депутатських сеймиків нам невідомі, проте можемо встановити імена депутатів від Руського воєводства до Коронного трибуналу за їхніми підписами на виписах з трибунальських книг: у 1594 (?) і 1595 рр. депутатом був обраний Пьотр Бал з Гочви⁸⁴, у 1597 р. – перемишльський підкоморій К. Дрогойовський⁸⁵, у 1600 р. – А. Фредро «na Chodnowiczach»⁸⁶, у 1601 р. – П. Бал⁸⁷. Керуючись інформацією Войтеха Соколовсь-

⁸⁰ ЦДІАЛ України. Ф. 13, оп. 1, спр. 319, стор. 799–811.

⁸¹ Там само. Спр. 320, стор. 87–96; AGZ. Т. XX. S. 108.

⁸² Volumina legum. Т. II. S. 182 («Obieranie sędziow»).

⁸³ Оскільки почергове обрання депутата не було регламентовано законодавчо і відбувалося «згідно зі звичаєм», часами доходило до суперечок між шляхтою окремих земель. Так, вишенський сеймик 11 вересня 1628 р., на якому мала обирати депутата сяноцька шляхта, не відбувся «dla niezgody o marszałka» (тобто був зірваний під час виборів маршалка). Наступного року черга припадала на Львівську землю, проте частина сяноцьких зем'ян, очевидно, вважала, що зберегла право вибору депутата від своєї землі. Останнє викликало опір загалу шляхти Руського воєводства, котра, обравши депутата «z powiatu łwowskiego», на майбутнє прийняла постанову: у випадку безрезультатного завершення депутатського сеймика право на проведення елекції депутата наступного року переходило до шляхти наступної землі (AGZ. Т. XX. S. 273–274. № 165).

⁸⁴ Львівська наукова бібліотека імені Василя Стефаника НАН України (далі – ЛНБ), відділ рукописів, ф. 5 (Оссолінські), оп. 1, спр. 4049 II, арк. 16, 18 зв. (випис з трибунальських книг від 15 липня 1596 р.; див. також: Документи Брацлавського воєводства 1566–1606 рр. / Упор. М. Крикун і О. Піддубняк (далі – ДБВ). Львів, 2007. № 269. С. 648, 652); спр. 4110 II, арк. 6 (випис від 27 липня 1595 р.).

⁸⁵ ЛНБ, від. рукописів, ф. 5, оп. 1, спр. 4049 II, арк. 90 зв., 92 зв. (виписів від 1 травня 1598 р.; див. також: ДБВ. № 296, 297. С. 703, 705). Миколай Граб'я, який того ж року фігурує як депутат Руського воєводства (ЛНБ НАН України, від. рукописів, ф. 5, оп. 1, спр. 4110 II,

кого про те, що Ян Свошовський виконував депутатські функції в 1593, 1594, 1597, 1599 і 1602 рр.⁸⁸, можна припустити, що його обрано на цю посаду на вишенських депутатських сеймиках у 1593, 1596, 1599 і 1602 рр. (відзначимо, що саме на ці роки припадала черга Львівської землі відряджати свого представника до трибуналу). З інших джерел також відомо, що в 1598 р. елекція закінчилась обранням на депутатство фактично двох шляхтичів: тоді були «незгідно» обрані сяноцький каштелян Ян Дрогойовський і Анджей Стадніцький⁸⁹. У 1603 р. право обирати депутата припадало на Перемишльську землю, проте більшість голосів здобув Я. Свошовський. Хоча він і мав земельну власність в Перемишльській землі⁹⁰ (а, отже, був осілим тут шляхтичем і мав право обиратися), його скоріш можна вважати обивателем Львівської землі. Натомість конкуренти Я. Свошовського належали до старовинних перемишльських шляхетських родин (родовим гніздом Ваповських ще з другої половини XIV ст. було село Ваповичі⁹¹; Троєцьких Бартош Папроцький окреслює як «дом стародавній і значний в Перемишльській землі»⁹²; Фредри виступають як власники сіл на Перемишльщині ще з кінця XIV – початку XV ст.⁹³). Чи не була впертість частини шляхтичів у відстоюванні своїх кандидатів на депутата проявом суперництва – глухі згадки про яке час від часу з'являються в джерелах – між львівською і перемишльською шляхтою?

По-четверте, дії Стадніцьких на сеймику 1603 р. виглядають доволі типовими, скерованими на досягнення конкретної мети, якщо пригадати методи, якими представники цього клану послугоувалися, намагаючись е попередні роки вплинути на роботу і рішення сеймикових зібрань Руського й сусіднього Краківського воєводства. Сеймикова тактика Стадніцьких (у першу чергу

арк. 96 зв., 99 [виписи від 19 серпня 1598 р.]), вочевидь був обраний на трибунальську каденцію 1597/1598 р. сеймиком Холмської землі (про його діяльність власне на холмському сеймику див.: *Вінниченко О.* Інструкція передсеймового сеймику Холмської землі 1593 р. // *Записки НТШ.* 2002. Т. ССХLIII: Праці Історично-філософської секції. С. 322, 323, 339–340).

⁸⁶ ЛНБ, від. рукописів, ф. 5, оп. 1, спр. 4050 II, арк. 29 зв. (випис від 7 червня 1601 р.; див. також: ДБВ. № 348. С. 789 – тут помилково «на Соху бичах»). Очевидно йдеться про Анджея Фредра (троюрідного брата Марціна), королівського дворянина та уйського старосту (1591 р.), або його сина, теж Анджея (*Herbarz Polski.* Т. V. S. 315).

⁸⁷ ЛНБ, від. рукописів, ф. 5, оп. 1, спр. 4050 II, арк. 57 (випис від 29 квітня 1602 р.; див. також: ДБВ. № 365. С. 813); Наукова бібліотека Львівського національного університету ім. Івана Франка, відділ рукописних, стародрукованих та рідкісних книг ім. Ф. П. Максименка, спр. 1806 IV, арк. 4 (випис від 30 квітня 1602 р.; див. також: ДБВ. № 366. С. 814).

⁸⁸ *Sokolowski W.* *Politycy schyłku złotego wieku...* S. 51, 176, 184.

⁸⁹ AGAD, Archiwum Radziwiłłów, dział V, а 13620; асă. ņřęć: *Sokolowski W.* *Politycy schyłku złotego wieku...* S. 52.

⁹⁰ З 1598 р. володів селом Лопатники в Перемишльському повіті (*Byliński J.* *Jan Swoszowski...* S. 180).

⁹¹ *Пашин С.* *Перемишльська шляхта...* С. 79.

⁹² *Herby gycerstwa polskiego przez Bartosza Paprockiego zebrane i wydane r. p. 1584 / Wydanie K. J. Turowskiego. Kraków, 1858.* S. 135.

⁹³ *Пашин С. С.* *Перемишльська шляхта...* С. 112.

Станіслава з Ланьцута, бо Марцін і Станіслав на Леську зазвичай були лише його помічниками) мала низку характерних рис⁹⁴: порушення спокійного перебігу (вишенський сеймик в грудні 1584 р.⁹⁵), застосування збройних підрозділів для тиску на учасників зібрання (прошовіцький сеймик Краківського воєводства в листопаді 1584 р.⁹⁶), розкол на два кола (вишенські передсеймові сеймики 1596⁹⁷, 1597⁹⁸, 1604⁹⁹ рр.), зрив роботи сеймика (вишенський сеймик в листопаді 1584 р.¹⁰⁰) тощо. Подібні дії дозволяли Стадніцьким досягнути на сеймику потрібних результатів: ухвалити необхідне рішення або отримати посольський мандат для себе і своїх прибічників. Зрештою, їхні політичні суперники вдавалися до подібних дій: наприклад, 1597 р. на вишенському сеймику авантюрний і здатний до застосування силових методів¹⁰¹ Я. Т. Дрогойовський також використав – задля обрання послами на сейм себе і прибічників канцлера – військові підрозділи¹⁰².

Фактично, наприкінці XVI (починаючи з 1590 р.¹⁰³) і на початку XVII ст. на вишенському сеймику рішення приймалися на засадах компромісу, коли згода досягалася лише шляхом взаємних поступок¹⁰⁴. Унаслідок цього послами на сейм обирали представників як проурядового, так і опозиційного

⁹⁴ *Byliński J.* Stadnicki Stanisław. S. 425–427.

⁹⁵ Див. лист С. Жулкевського до Я. Замоїського (від 24 грудня 1584 р. з Яворова) з описом подій на вишенському сеймику 20–24 грудня: *Listy Stanisława Żółkiewskiego...* Nr 9. S. 9–13; *Archiwum Jana Zamoyskiego kanclerza i hetmana wielkiego koronnego.* Warszawa, 1913. T. III: 1582–1584 / *Wydał J. Siemiński.* Nr 1048. S. 388–392.

⁹⁶ *ASWK.* T. I. S. 110–112.

⁹⁷ *AGZ.* T. XX. № 57, 58. S. 97–99.

⁹⁸ *Scriptores rerum Polonicarum (ăřĕł – SRP).* Kraków, 1907. T. XX: *Dyaryusze sejmowe r. 1597 / Wydał E. Barwiński.* S. 5–8, 389–391; *AGZ.* T. XX. ą 60. S. 103–104; *Rzońca J.* Sejmy z lat 1597 i 1598. Warszawa; Wrocław, 1989. Cz. I: *Bezowocny sejm z 1597 roku.* S. 34–35.

⁹⁹ *AGZ.* T. XX. ą 67, 68. S. 109–110.

¹⁰⁰ На сеймі 1585 р. Стадніцьких за зрив вишенського сеймика навіть було позвано до королівського суду, але на прохання львівського архієпископа Я. Д. Соликовського справу припинено (*Jana Dymitra Solikowskiego arcybiskupa lwowskiego Krótki Pamiętnik rzeczy polskich od zgonu Zygmunta Augusta, zmarłego w Knyszynie 1572 r. w miesiącu lipcu, do r. 1590 / Przełożył z łaćnińskiego i życiorysem autora poprzedził W. Syrokomla.* Petersburg; Mohylew, 1855. S. 68; *Sokolowski W.* Politycy schyłku złotego wieku... S. 26, 35).

¹⁰¹ Я. Т. Дрогойовський мав масу конфліктів і судових процесів із сусідами, зокрема в 1596–1597 рр. конфліктував з волинським воєводою кн. О. Острозьким. Прикметно, що посередником у залагодженні цього конфлікту був С. Жулкевський (*PSB.* T. V. S. 382–384; *Sokolowski W.* Politycy schyłku złotego wieku... S. 19, 32, 53, 59).

¹⁰² *AGZ.* T. XX. ą 60. S. 108–109; *SRP.* T. XX. S. 5–8, 389–391; *Rzońca J.* Sejmy z lat 1597 i 1598. Cz. I. S. 34–35; *Sokolowski W.* Politycy schyłku złotego wieku... S. 32.

¹⁰³ Тоді до складу посольства вишенського сеймика на сейм 1590–1591 рр. були обрані Я. Свошівський, Я. Т. Дрогойовський, А. Стадніцький, С. Стадніцький з Ланьцута (*Biblioteka Muzeum Narodowego im. Czartoryskich w Krakowie, oddział rękopisów,* sygn. 340, k. 114; sygn. 1621, s. 593, 689; *BN, BOZ,* sygn. 1809, k. 138).

¹⁰⁴ *Sokolowski W.* Politycy schyłku złotego wieku... S. 26, 35. Я. Замоїський контактував зі С. Стадніцьким через свого родича Яна Щенсного Гербурта. Так, у додатку до листа від 27 грудня 1596 р. (?) останній інформував канцлера про переговори з С. Стадніцьким

угруповань, як, наприклад, на один з попередніх сеймів, 1600 р., коли 17 січня на сеймику у Вишні від Львівської землі обрали Я. Свошовського і львівського підчашія Кшиштофа Якуба Лещньовського, від Перемишльської – зигвультського старосту С. Стадніцького і перемишльського підкоморія К. Дрогойовського, від Сяноцької – А. Стадніцького і С. Ваповського¹⁰⁵.

По-п'яте, не останню роль у подіях 15 вересня 1603 р. у вишенському костелі відіграли особисті стосунки між окремими учасниками зібрання. Якщо приязнь і дружба (побудовані чи то на родинних зв'язках, чи то на відносинах «патрон–клієнт») простежуються між соратниками окремих угруповань, то неприязнь і відвертий антагонізм розділяли не тільки представників конкуруючих сторін, але й членів однієї партії. Очевидно, що в неприязних стосунках перебували: С. Ваповський і С. Стадніцький з Ланьцута¹⁰⁶; Я. Т. Дрогойовський і М. Пстроконський¹⁰⁷, Я. Т. Дрогойовський і С. Троєцький¹⁰⁸; С. Жулкевський і Стадніцькі (Станіслав з Ланьцута й Марцін)¹⁰⁹; П. Ожга і С. Стадніцький з Ланьцута (разом з С. Стадніцьким на Леську)¹¹⁰;

з Ланьцута – з метою домовитися про вибір послів на майбутньому передсеймовому сеймику: «[...] na posły pozwala te. Ze lwowskiej pana podkomorze[go], pana pisarza lwowskiego. Z przemyskiej siebie i pana Fredra rotmistrza. Z sanockiej pana Stana i starostę albo kogo zechcemu» (AGAD, AZ, sygn. 190, s. 44). Очевидно, що аналогічні консультації мали місце і перед наступними сеймами. Зокрема, у додатку до листа (писаного 1 січня 1600 р. у Брухналю) той же Я. Щ. Гербурт повідомляв Я. Замойського про можливість контактів з зигвультським старостою і пропонував посередників: «Z Lancuckim niewiem przez kogobys sie W[asza] M[i]losc] miał znieśc, bo przez pisarza (Я. Свошовського. – О. В.) sie niezaidzie, z Daniłowiczem sie gniewa, chyba albo przez p. starostę (Я. Т. Дрогойовського. – О. В.), albo mnie» (Ibid. Sygn. 670, nr 19).

¹⁰⁵ BN, BOZ, sygn. 1809, k. 333 v.; *Radaman A., Ferenc M.* Rejestr senatorów i posłów na sejmie walnym warszawskim 9 lutego – 21 marca 1600 r. // *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Kraków, 2004. MCCLXVII: Prace Historyczne. Zesz. 131. S. 98–99.*

¹⁰⁶ С. Стадніцький з Ланьцута кількома роками раніше здійснив напад на Динов, маєток С. Ваповського, під час якого вистрілив чорною стрілою у двері господарського будинку (*Łoziński W. Prawem i lewem...* Т. II: *Wojny prywatne. S. 237*).

¹⁰⁷ У 1603 р., коли в Перемишлі дійшло до чергового збройного зіткнення між людьми С. Стадніцького і Я. Т. Дрогойовського, останній наказав стріляти з замкових гармат. Кулі з них потрапляли на територію кафедрального костела, що М. Пстроконський розцінив як профанацію «Божого дому» і відлучив перемишльського старосту від церкви. Щоправда, відбувши відповідну церемонію, Я. Т. Дрогойовський отримав від перемишльського єпископа прощення гріхів (PSB. T. V. S. 382–384; *Łoziński W. Prawem i lewem...* Т. II. S. 105).

¹⁰⁸ Див., наприклад, контроверсію між Я. Т. Дрогойовським і С. Троєцьким та його дружиною Ядвігою з Уриська в справі ревізії маєтків Мітошинці й Брилінці (ЦДІАЛ України. Ф. 13, оп. 1, спр. 319, стор. 1500–1509).

¹⁰⁹ Львівський каштелян неприязно ставився до Стадніцьких ще від часів вишенського сеймика 1584 р., коли він зіткнувся з ними, відстоюючи позицію Я. Замойського у справі С. Зборовського (*Prochaska A.* *Hetman Stanisław Żółkiewski. S. 9–10*). Див. лист С. Жулкевського до Я. Замойського (від 24 грудня 1584 р. з Яворова) з описом подій на вишенському сеймику: *Listy Stanisława Żółkiewskiego...* Nr 9. S. 9–13; *Archiwum Jana Zamoyskiego...* Т. III. Nr 1048. S. 388–392.

М. Пстроконський і С. Стадніцький з Ланьцута¹¹¹; А. Стадніцький і С. Стадніцький з Ланьцута¹¹²; С. Стадніцький з Ланьцута і С. Стадніцький на Леську (разом з С. Ваповським)¹¹³ тощо.

Проте найгостріший за своїм характером конфлікт – задовго до сеймика 1603 р. – існував між Я. Т. Дрогойовським і кланом Стадніцьких, у першу чергу, зі Станіславом на Леську (у меншій мірі з Марціном¹¹⁴ і Адамом¹¹⁵). Розпочався він в останні роки XVI ст. через боротьбу за маєтки сяноцького хорунжого Станіслава Тарнавського, який відступив їх С. Стадніцькому; водночас право на отримання боргу в розмірі 70 тисяч злотих, записаних на цих маєтках, перебувало в руках перемишльського старости. Подальші суперечки призвели до ескалації конфлікту: у 1601 р. почалися збройні дії між супротивними сторонами. Спроби короля поклагодити конфлікт не давали тривалих результатів, він то вщухав, то спалахував з новою силою (зокрема, в середині 1603 р. відбулася сутичка під час сесії земського суду в Перемишлі). У підсумку в 1605 р. дійшло до відкритої війни, яка завершилась смертю Я. Т. Дрогойовського: в битві під Баховом 13 (або 14) листопада він був поранений і 19 листопада помер у Перемишлі¹¹⁶.

Ескалація цього конфлікту, який розвивався як у позаправовій, так і в правовій площині, зумовлювала прагнення кожної зі сторін забезпечити обрання депутатом до трибуналу (до якого апелювали обидві сторони¹¹⁷) «свого» кандидата або, принаймні, унеможливити його для «чужого» висуванця.

¹¹⁰ На сеймі 1597 р. мала місце гостра суперечка між П. Ожгою і Стадніцькими, коли вони опинилися в двох різних посольствах від роздвоєного вишенського сеймика (SRP. T. XX. S. 7–9; *Rzońca J. Sejmy z lat 1597 i 1598. Cz. I. S. 32–35; Kowalska H. Ożga Piotr. S. 686–688*).

¹¹¹ Сліди цієї неприязні можемо вбачати в тогочасній оповідці: нібито перемишльський єпископ розпитував слугу С. Стадніцького з Ланьцута чи його пан потайки не карбує фальшиві гроші (*Łoziński W. Prawem i lewem... T. II. S. 276, 299*).

¹¹² *Chłapowski K. Stadnicki Adam. S. 361*.

¹¹³ Під час Сандомирського з'їзду наприкінці серпня – на початку вересня 1606 р. С. Стадніцький зі Жмігроду і С. Ваповський виступали на захист іезуїтів, через що наразилися на гнів С. Стадніцького з Ланьцута (*Maciszewski J. Wojna domowa... Cz. I. S. 339; Sokalski M. Stadnicki Stanisław. S. 433*).

¹¹⁴ М. Стадніцький ще від 1585 р. перебував в недоброзичливих стосунках з Я. Т. Дрогойовським. На початку XVII ст. конфлікт посилювався через маєткові справи (обидва претендували на маєтки С. Тарнавського), в його ході М. Стадніцький 18 травня 1602 р. отримав в Сяноцькому гродському суді неправомірний вирок баніції для перемишльського старости (*Byliński J. Stadnicki Marcin. S. 406*).

¹¹⁵ А. Стадніцький у 1603–1605 рр. допомагав братові Станіславу в його конфлікті з Я. Т. Дрогойовським (*Chłapowski K. Stadnicki Adam. S. 361*).

¹¹⁶ *Sokalski M. Stadnicki Stanisław. S. 433*. Опис конфлікту див.: *Łoziński W. Prawem i lewem... T. II. S. 103–109*.

¹¹⁷ Про розгляд в Коронному трибуналі конфлікту між Я. Т. Дрогойовським і С. Стадніцьким з Леська станом на осінь 1603 р. див. вписи до сяноцької гродської книги під датами 23 вересня, 8 і 21 жовтня, 4 листопада, 13 грудня того ж року: ЦДІАЛ України. Ф. 15, оп. 1, спр. 140, стор. 2512–2514, 2545–2551, 2586–2591, 2622–2624, 2693–2697.

Очевидно, що гостра боротьба за «свого» депутата із застосуванням різноманітних (у тому числі й радикальних) методів відбувалася між Я. Т. Дрогойовським і Стадніцькими й у попередні роки. Недаремно в 1601 р., коли депутата від Руського воєводства обирала Сяноцька земля (а, отже, противники перемишльського старости могли сподіватися на позитивний для них результат виборів), він відрядив до Вишні свої військові підрозділи¹¹⁸.

Підсумовуючи викладене, з великою долею ймовірності можна твердити, що вишенський депутатський сеймик 1603 р. завершився безрезультатно не через боротьбу між проурядовими силами й опозицією, як це видається на перший погляд. Питання про додатковий податок, запропоноване королем, від самого початку було приречене на провал: шляхта Руського воєводства (у першу чергу, Перемишльської землі), як, зрештою, й інших воєводств, не бажала нести посилений податковий тягар, а опозиційно налаштовані місцеві шляхетські лідери не були зацікавлені в підтримці королівської політики. Насправді основним питанням на сеймику стало обрання депутата до Коронного трибуналу. Одне з шляхетських угруповань, клан Стадніцьких, враховуючи регіональні й партикулярні інтереси місцевого шляхетського соціуму, скористалося суперечкою з приводу податків, щоб ускладнити роботу зібрання і провести вибори в неспокійній обстановці (така неодностайна елекція давала широкі можливості для підваження законності її результату). Затягнувши роботу зібрання до пізнього вечора, Стадніцькі отримали змогу всупереч волі більшості учасників сеймика обрати «свого» депутата (використавши певний варіант «крадіжки сеймика»), що й було їх стратегічною ціллю з огляду на конфлікт з перемишльським старостою. Отже, на роботу сеймика вплинуло складне переплетіння політичних, регіональних і особистісних чинників (що було закономірним явищем), проте вирішальну роль у його долі відіграв особистий конфлікт між двома місцевими діячами – Станіславом на Леську Стадніцьким і Яном Томашем Дрогойовським.

¹¹⁸ Про це довідуємося з розлогого реєстру шкод і кривд, які мешканцям королівського містечка Краснополя (або Нізанковичі, Перемишльського староства) завдали гусари, стрільці, козаки і піхота Я. Т. Дрогойовського, прямуючи на сеймик до Вишні (5 липня 1602 р. мешканці містечка Ян Щуцький і Бартоломей Кучковський подали реєстр до Сяноцького гроду). Така «підготовка» перемишльського старости до сеймика, що 1601 р. припав на 10 вересня, мусила бути доволі серйозною: його загони проходили через Краснопілля у переддень свята Народження Діви Марії (тобто 7 вересня), а поверталися звідти в суботу після свята Св. Матеуша (тобто 22 вересня) (Там само. Стор. 1628–1638; див. також: *Łoziński W. Prawem i lewem...* Т. II. S. 104).

ДОКУМЕНТИ

№ 1

[1603 р., липня 31. Варшава.] – Інструкція королівському послу на депутатський сеймик стосовно обговорення й прийняття рішення про збір другого побору на потреби війни в Прибалтиці

Na seimie przeszłem i na seimikach, ktore siem¹ uprzedały, przelozone były wmsciom dostatecznie potrzeby, ktore zachodziły Rptą, takie i tak wielgie, ze sława, wziętosć, rozumienie u wszech narodow, bezpieczenstwo nakoniec Rptei na nich należało. Zaczem i na seimikach prawie wszystkich był iednostainy consens, iednostaina chęć do poratowania tych potrzeb, i na seimie potem walnem, choc rzeczy z roznych miar, i z roznych przyczyn oporem szły, przedsię iednostainie od wszystkich ieden pobor iest pozwolon i z drugiego pozwoleniem niemało się ziem, niemało woiewodstw ozywało, drugie brały sobie do braciej, drugie thego podawały, aby nowe ziazdy i nowe seimikj po seimie walnem dla thego były złożone. Zwykł J:K:M:, ile naiwięcej moze, folgowac i dogadzac rzeczom własnym, rzeczom domowym i potrzebom wasz msci, aby składaniem częstych ziazdow nie odrywał wasych m: Przetho nie chciał osobnych iakich seimikow dla tych pospolitych potrzeb, na seimie nie skonczonych, składać, ale, isz przypa // (k. 366 v.) da czas zwykły, prawem pospolitem oznaczony, do ziazdu wmsciow dla obierania sędziow tribunalnych, thegosz J:K:M: do pokazania wmsciom potrzeb pospolitych chciał uzyc. Łacno baczyc w:m: mozecie, w takiej szerokoscj i przestronnosci z łaski Bozei panstw Rptei, a w okrażeniu ich od moznych nieprzyaciół, iakiej pieczy, iakiego starania, iakiego o potężnosci obmyślawania potrzeba, iakiej na wszelakie przypadki ~~trudnosci~~² czułosci. Co niemały pewnie ciężar J:K:M: przynosi, a tem więcej, gdy sposobow do zabiegania nie masz, gdy nie masz skąd pocięgac, gdy potrzeby iedna za drugą nalegiają, a sił i potęgi nie staie, obchodziec tho musi J:K:M: Zyczy z serca, aby wszyscy w:m: obywatele tei Rptei nie uznaliscie i s poddanemi swemi zadnego ciężaru, a w pokoiu, w całosci, w bezpieczenstwie wszelakim prowadzili swe pozycie, i sława w:m:, sława i wziętosć tei Rptei była wokol u sąsiad i dalszych narodow cała i nie naruszona, ale nie są tak warowane, tak opatrzone rzeczy tych panstw, aby miały miec swoi pewny i ustawiczny tryb i bieg, w dostatku i potężnosci, ktoregoby do zabiegania przypadaiącym potrzebom i // (k. 367) niebiespieczenstwom, uzyc się zawzdy mogło. Musi recurs bywac do waszych m:, na których ręku i ramionach pospolita obrona zawisła, sąm przes się J:K:M: nic czynic inszego nie moze, ieno powodem bydz wmsciom, do dobrego i spokojnego waszych msci, ukazowac potrzeby, niebiespieczenstwa, ukazowac sposoby zabiegania iem, co i teras czyni, a czyni tą intencją, zeby rad dogodził, nie sobie, ani rzeczom swem, ktorych w tem nie patrzy, ale rzeczom i bezpieczenstwu pospolitemu. Po seimie przeszłem welgi zaras ciężar naległ na J:K:M: i Rptą. Żołnierz, ktory z Infląd sciągnął, nie maiąc zapłaty swej, w Lithwie naprzod, dosyc przes się i głodem, i powietrzem, i innemi przypadkami, z dopuszczenia Bozego strapionej, był tak ludziom ciężkim, ze ledwie nie do ostatniego ~~przypadku~~³ ta ziemia przychodziła, i do ponoszenia zatem ciężarow pospolitych nie moze bydz tak, iakoby potrzeba sposobna. Z Lithwy potem wylała się tha nawałnosć na ziemie koronne, ktore co ucierpiewały, co ponosiły, wiele podobno waszych m: iest, ktorem tho wiadomo. Z wielgą thedy pieczą, z

¹ Так у тексті.

² Так у тексті.

³ Так у тексті.

wielgą pilnością przychodziło J:K:M: starac się, aby cięża// (k. 367 v.)ru thego Rpta i obywaterale iei zbyli z siebie. A tho, iako rozumie J:K:M., przyszło iednak za pilnem J:K:M: usiłowanem do tego, ze odprawieni są ci żołnierze i zniesion ten ciężar z Rptej. Skuteczniej nie wiedział ieszcze J:K:M., gdy instrucie the były posyłane, iako nadziewał się iednak, ze przecię koniec iusz w tem bydz miał iaki. Nie bes ciężaru⁴ i szkody znaczney Rptej, ale wzdąm koniec s tej miary nie bes szkody, ze mimo rachunek na seimie uczyniony i mimo postąpienie przez J:K:M: wielu rzeczy woisku themu, nad powinność, znaczna przedsię summa przez confederowanie się woiska tamthego iest na commisarzach, do zapłaty iem naznaczonych, wycisniona. Na the zapłatę żołnierzom wielga część nowego poboru wyszła i długi niemałe poczynione bydz musiały, ktore z ostatka poboru thego wyplacac by trzeba. Vprzătńion tem wielgi ciężar i wielka trudność, ktora ludzie dolegała, ale została zatem Inflancka ziemia bes ratunku i podpory zadnej, została Rpta wyzuta ze wszelakiej potężności. Nie tylko pola trzymac w ziemi tamtei nie masz iako, ale ani miesc i munityi, od nieprzyiaciela odzyskanych, za// (k. 368) trzymawac. Zaczem obawiac się potrzeba, aby co kilkiem poborow się sprawiło, na co tak wiele nakładu Rptej i krwi przelania wyszło, tho aby marnie i prętko nie było upuszczono, a nieprzyiacielowi do wnętrznosci Rptej dalszy przystęp się nie podał, ktory, za pogodzeniem się z krolew J M: Dunskim, zdobywał się na tho, iakoby znowu mocą wielką pokusił się o the tam ziemię. A zasie pan starosta zmudzki, ktoremu na ten czas rzeczy w tamtej prouinciej zawiadowanie iest zlecone, dawał znac, ze i ten ostatek żołnierza, ktory tam iest, dla strudzenia i nieplacenia zyisc pewnie chciał z służby, takze i piechota z zamkow. Cosz będzę zatem, kółkiem prawie zostawszy ta tam ziemia, sama zaras w ręnce przysc moze nieprzyiacielowi, prędzei i sromotnej nisz pierwszą razą. Jusz teras, za wzięciem Derptu, ieno sama Parnawa z tych miesc, ktore były w ręku Rptej, pod nieprzyiacielem została. A iednak w Aestonie⁵ dwa zamki Biały Kamien i Weisenburg albo Rakibor przyszły w moc Rptej, mało do uprzątńienia tej tam prouinciej i skonczenia woyny nie dostaie, ieno iesli nie będzie dalszej potężności, obali się wszystko i poidzie w niwecz. // (k. 368 v.) Szkoda nie powethowana, sromota, zelzywosc, osława i wzgarda na Rptą zostanie, a przysc do thego musi, iesli tho, na co na seimie przeszlem i na seimikach wiele się ziem zgadzalo, tho iest nowy drugiego roku ratunek, nie przystapi. Nie rychły tho ratunek, ale wzdąm kiedy by o niem pewność była, a w czas mogły by się w iego nadzieję rzeczy iakokolwiek łatac, mogli by i ludzie, ktorzy tam są zatrzymani, bydz⁵, i przez zime o nowej wyprawie i zniesieniu albo dostaniu miesc, pod nieprzyiacielem będnących, statecznie pomyslono, bes czego dalszych nakładow zbyc i bes zelzywosci wielgiei zostac Rpta nie moze. Jesliby na koncu dopiero zimy⁶, albo gdyby nieprzyiaciel zasie wziął gorę, radziec o them przyszło, a w pułata się wyprawowac, tam zasie ku ziemie dopiero przysc, nie wczesne by tho były rzeczy i trawienie nie tylko czasu i nakładu, ale krzepienie nieprzyiaciela. Tho thedy J:K:M: na waszych msci wkłada, a iako się powiedziało, nie inszem koncem i umysłem, ieno dla dobrego pospolithego i w:m: wszech ukazuiąc, co się dzieie z strony bezpieczenstwa Rptej i panstw iej, czego do porathowania i podzwignienia iej, albo raczej do // (k. 369) zatrzymania całosci potrzeba. Chcieciesz wm takimze sercem tho przyiąc, z iakiego od J:K:M: ~~tho~~⁷ pochodzj, a iako ludziom bacznym, rossądnem nalezy tho uwazac ~~tho~~⁸ i do thego się przychylic, iakoby odiawszy się iednemu

⁴ Так у тексті.

⁵ Дописано над рядком.

⁶ Дописано над рядком.

⁷ Так у тексті.

⁸ Так у тексті.

nieprzyjacielowi, strach na drugie poszedł i nie ladaiaako czynione były wmściom od sąsiad trudności posłabali się, zginęła by czego Boze uchowai piękna prowincja, wzięłyby serce nieprzyjaciel i sąsiedzi inszy, niebezpieczeństwa zewsząd obaliły by się i porty, dostatki domowe przyszły by w wielkie zatrudnienie i zmniejszenie. Ale nie wątpi J:K:M:, że iako zawzdy przodkowie waszych m:, samj wm:, miłosc ku oiczyźnie i zatrzymaniu jej nie tylko dostatkami, ale i nieszanowaniem krwi własnej zwykliscie byli pokazowac, tak i teras o poratowaniu jej i dzwignieniu na małem włosku wiszącei, zacnei prowincyjei tesz uczynicie. Błogosławi pan Bog z łaski i miłosierdzia swego wmściom wszędzicie, choc i wscisnionych bardzo rzeczach, uczycza zwycięstw, poszancowania⁹, ieno aby na samych wmcjach nie schodziło, a nieodbiegaliscie i porzucali rzeczy iusz prawie dokonczo // (k. 369 v.)nych, thego potrzeba. Co J:K:M: po wmcjach sobie obiecuiąc, ile tesz ieno z J:K:M: będzicie mogło bydz, ustawac nigdy niechce, w obmyślaniu i opatrowaniu dobrego waszych msci, dobrego Rptei, dla ktorei wszystko iest zawzdy wazyc gothow.

напис на останній сторінці:
Copia instructy na przyszie ziazdy.

Biblioteka Narodowa w Warszawie, Biblioteka Ordynacji Zamoyskich, sygn. 1809
(Miscellanea dotyczące sejmików i sejmów w latach 1570–1793), k. 366–369 v.
Тогочасна копія.

№ 2

1603 р., серпня 22. Сянок. – Впис у реляційну книгу Сяноцького гродського суду королівського мандату (датованого 31 липня того ж року) до сяноцького старости про представлення на депутатських сеймиках королівських потреб та зізнання возного про публікацію цього мандату в Сяноку

Actum in castro sanocen[si] feria sexta ante festum S[an]cti Bartolomei Apostoli prox[im]a Anno Domini millesimo sexcentesimo tertio

[...]

Oblata literarum Sacrae Regiae Maiestatis ad nobilitate[m] sanocen[si]

Ad off[iciu]m et acta p[raese]ntia castren[sia] capit[anealia] sanocen[sia] pers[ona]l[ite]r veniens generosus Albertus Sierakowsky cubicularius Sacrae R[e]g[i]ae M[aiest]at[is] obtulit off[icio] p[raesen]ti l[ite]ras Sacr[ae] R[e]g[i]ae M[aiest]at[is] ad cap[it]aneum loci hujus nec non ad nobilitatem ter[rae] sanocen[si] sigillo minoris cancellariae munit[as] ut v[ide]licet ad conventu[m] particularem eligendoru[m] deputato[rum] prox[im]e cellebran[dum] sese sisterent ibidemq[ue] de negotys Reipub. pro tunc a Sacr[a] R[e]g[i]a M[aiest]at[is] in mediu[m] ellat[is] consultarent. Quasquis l[ite]ras off[iciu]m p[raese]ns ab eod[em] g[e]n[er]oso Alberto Sierakowsky suscepit easdemq[ue] mini[steria]li regni g[e]n[er]ali provido Martino de Hruszowka publicare ut juris et moris est et ad notitiam hominu[m] deducere mandavit. Literaru[m] autem p[rae]fataru[m] tenor est talis.

Zygmunt trzeci z Bozey lasky krol polsky, wielkie xiąze litewskie, ruskie, pruskie, mazowieczkie, zmu dzkie, inflandzkie etc. etc. y szwedzky gottczky wandalsky dziedziczny krol etc. // (стор. 2419) Urodzony wiernie nam mily. Przypadają w rychlie ziazdy na

⁹ Так у тексті.

obieranie deputatow na tribunal prawem naznaczone, na ktorych będzie tesz imieniem naszym o potrzebach pospolitych nieco przelozono. Przeto Wiernoscy Twojey, aby wiadomosc o tym obywatelow tamecznych doszła, roskazesz z powinnoscy swey staroscicy y obwołac to wedlug zwiczaju y przez rozszielanie listow, ktorych część z tytułami, część bez tilulow, do Wiernoscy Twojej poszilamy, obywatelom pomienionym to obwiescie. Sam tez, przybiwszy na ten ziazd, starac się będziesz, aby to, co imieniem naszym bendzie przelozono, dobrze od wszecz tam belo przyieto y uwazono, y co do potrzeby, do zatrzymania czalosczy Rzeczypospolitey należy, opatrzone. Co uczinisz dla lasky naszey. Dan w Krakowie dnia ostatniego miesiäcza lipcza Roku Panskiego MDCIII, panowania krolestw naszych polskiego XVI, szwedzkiego roku X. Na własne Krola Je^o Msci roskazanie.

Et subinde hic coram off[ici]o et actis p[rae]sen[tis] castren[sis] capit[anealis] sanocen[sis] pers[ona]l[ite]r stans mini[steria]lis p[rae]fatus pub[li]ce ac libere recognovit. Quod ex mandato off[ici]y p[rae]sen[ti] l[ite]ras Sacr[ae] R[e]g[i]ae M[ajestatis] supra insertas hic in castro sanocen[si] et extra in civitate sanocen[si] in locis publicis p[raese]nte plurima nobilitate ac frequen[tia] hominu[m] diversi status et variae conditionis ut juris et moris est publicavit et ad not[it]am eor[um] deduxit.

ЦДІАЛ України. Ф. 15, оп. 1, спр. 140, стор. 2418–2419.

№ 3

[1603 р., вересня друга половина.] – Анонімний опис депутатського сеймика Руського воєводства 15 вересня 1603 р. у Вишні

Acth seymiku wiszenskiego, który był 15 septembris 1603

Z panow senatorow na ten seymik ziechali się Je^o M xiądz biskup przemyski, Ich m pp castellani lwowski y przemyski, z rycerstwa ludzi szlacheckich niemala frequentia. Vt moris est. Szszedzy się w kosciele, obran marszałkiem pan sędzia lwowski. Potem posłano po Je^o m pana Wapowskie^o, który miał instructią Je^o Kro Mci. Po przeczytaniu instructiey było nieco pomowki około spraw seymiku przeszłego, a zwłaszcza między Je^o m panem przemyskiem y panem Stanisławem Stadnickim z Lancuta o poborce, y stych, ale się to vczeszyło. Potem wotowali panowie senatorowie na instructią zgodnie, vkazując dostatecznemi w'wod' potrzebe Rptey. Więc isz ten pobor drugi beł iusz przedtem pozwolony z seymiku, który beł przed seymem. Deputata Je^o M x biskup mianowac nie chciał, rozumiejąc się do tego nie nalezec, isz swe^o duchownego obiera w capitule. Je^o M pan lwowski mianował pana Swoszowskie^o pisarza lwowskiego, Je^o M przemyski pana Wapowskie^o wotował. Potem Je^o M pan referendarz na instructią z pp senatory zgodnie, na deputata pana pisarza lwowskie^o, y nierowno więtsza część koła rycerskie^o zgadzali się z zdaniem panow senatorow na propositią, a na deputata z Je^o m panem lwowskim. Beła niemala lidzba y tych, ktorzy pana Wapowskie^o mianowali, ale daleko nie porownana z lidzbą, ktorzy mianowali pana Swoszowskie^o. Beło tesz cos glossow na pana Troieczkiego stolnika przemyskiego. Na instructią Je^o Kro Mci niektorzy z rycerstwa, między ktoremi byli capita pp. Stadniczy Stanisław z Lancuta, Marcin, y Stanisław Ohomelski, nie zgadzali się z sententią pp senatorow y innych braciey mowiacz, ze to seymowa rzecz, niechząc teras o them mowic y chcąc // (k. 365 v.) się protestować, gdzieby od drugich co takowe^o miało bydz pozwolano. Po odprawieniu woth zwlok się czas alterkaciami asz do nocy, ale nic się nie mogło sprawić, bo vponie staneli przy swey sententiey, ani

wywodom, ani prozbie pp. senatorow y inszych braciey niechcieli dać mieysca. Takze y s strony deputata kazdy stał przy swey sententey vpornie. I wlekle się asz dwie godzinie w nocz. Zaczem isz w tey niezgodzie inszego iusz nicz bydz nie mogło, ludzie za tak długim siedzeniem byli vteskeneni, za roskazaniem koła wszystkiego odprawił pan marszałek pana posła, iako w rzeczy było, ze prze niezgode nie mogli wychilić się na ten czas do tego, co Je^o Kro M proponować raczył. A po odprawie pana posła rzekł pan marszałek, isz y na deputata nie moze bydz zgoda, niech[ay] iadą wszyscy trzey. Pan Troieczki zatem rzekł, ze s pane[m] Swoszowskim, który ma tak wiele głosow, nie chce concurrrowac, vstęmpuie y swe głosy panu Swoszowskiemu daie. W[szyscy] porwali się precz, ieli odchodzić. Za onem się po[...] w huku Je^o M pan przemyski iął pytać p. Wapow[skiego] iesli poiedzie na trybunał. Pan Wapowski powiedział, [isz] iako się zrazu wymawiał, tak y teraz declaruię się, isz iechać niechce y nie poiedzie. Pana pisarza lwowskie^o tesz wo[łał], pytaiąc iesli poiedzie na trybunał, ale ten iusz beł odszed[ł] precz z nią bracią. Potem tak stojąc w kupie, rzekł Stadnicki Ohomelsky, othosz my na miesca pana Wapowskiego, który się nam wymowił, obieramy pana Marcin[a] Fredra. Zaczem ci, ktorzy obierali pana Wapowskie^o, zaw[olali] dobry, p. Frydro się tesz podiał, y tak się ten seymik skonczy[ł].

Biblioteka Narodowa w Warszawie, Biblioteka Ordynacji Zamoyskich,
sygn. 1809, k. 365–365 v. Оригінал

№ 4

1603 р., вересня 26. Перемишль. – Протестація шляхтича Станіслава Моравського в Перемишльському гроді проти незаконного обрання на депутатському сеймику 15 вересня 1603 р. у Вишні депутатом до Коронного трибуналу від Руського воєводства Марціна Фредра

Actum in castro praemisliensi feria sexta ante festu[m] Sancti Michaelis Archangeli proxima

Anno Domini millesimo sexcentesimo tertio

Coram g[e]n[er]osis Andrea Drohoiowski a Drohoiow vicecapitaneo Andrea Suski notario castren[si] praemislien[si] officio et actis

[...]

Protestatur Morawski contra Fredro

Do urzędu y xiąg ninieiszych grodzkich przemyskich oblicznie przyszedszy vrodzony Stanisław Morawski, ziemie i powiatu tutecznego obywatel, imieniem swym i wszystkiego rycerztwa, do Wisniei na seimik elect^{ei} deputackiei blisko przeszlei // (смп. 1518) zgromadzonego, opowiadal sie i oswiadszyl przeciw vrodzonemu Marcinowi Fredrowi i przeciwko tym, ktorych on sobie ku rzeczy, nizei opisanei, sposobil, acz malei barzo, to iest kilku person, lidzbie. Isz dnia tego, kiedy sie elekcyя przerwczona odprawowala [w] Wisniei, to iest w blisko przeszly poniedzialek po Narodzeniu Panny Mar^{ei} piirwszy, gdy sie iusz cale ta to elekcyя odprawowala y wota wszystkiego koła ieszcze za dnia obeszly i skonczyly sie, ktorych znowu sine omni consensu czynic nikt nie mogł, stało sie trzech person na vząd deputaczki mianowanie, to iest Je^o mci pana Stanisława Wapowskiego y JE^o mci pana Samuela Troieczkiego stolnika ziemie przemyskiei, a trzeciego JE^o mci pana Jana Swoszowskiego pissarza ziemskiego lwowskiego, który nietylko nawiętszą lidzbę, ale okrom kilku person, z Ich mci dwiema wyszei mianowanemi zostawiających,

wszystki prawie glosy miał po sobie senatorskie, wżędnikow ziemskich i grodzkich i slacheckie, y potym cisz to z Ich mci dwa rozni glosow swych trzeciemu Je^o mci panu pissarzowi lwowskiem^y vltro tamze w kosciele na miejscu zwykłym in praesentia omnium congregatoru[m] vstapili, i zatym iusz wszyscy sie z skoscioła po pirwszei godzinie wnoc rozesli, tylko przereczony pan Fredro, a z nim Je^o m. pan przemyski, z Je^o m panem Stanislawem Stadnickiem z Leska bratem swym rodzonym // (стор. 1519) i sludzy ich pozostali, tamze sobie od tych Ich mci kilku pozostalych iakąs nominacyą na deputacyą otrzymał illegitime et incompetentem, tak isz o tei iego nominacyei asz nazaiutrz wiedziec ludzie mogli, gdy obchodzil slacheckie osoby o podpisy prosząc. A isz sie to przeciw prawu i zwyczajowi pospolitemu i przeciw wolnosciom szlacheckim stało, po czasie i skonczeniu wasnei elekcyei i po rozesciu wszystkiego, iakmiarz okrom przereczonych iemu dogadzaiących person, zgromadzenia, bes panow senatorow wżędnikow i szlacheckich ludzi, ktemu że iusz iest wasny elekt pan pissarz lwowski od wszystkich, tak przez iego samego nominowanie od więtszei części, iako i za vstapieniem Ich mci dwu drugich obrany zgodnie sine qua[m]uis prot[es]t[ati]one cuiuspiam. Nad to ze pan* Marcin Fredro zadnei possessyey i residencyei wasnei nie ma w ziemi przemyskiei, na ktory teras alternata strony tei deputacyei stoi, y mimo to wszystko ma spraw barzo wiele ad baniendum z roznemi personami i pani malzonka iego iest bannita od czassu niemalego. Przetosz sie iteru[m] atq[ue] iter[um] przereczony pan Stanislaw Morawski swiadszyl i opowiadal de nullitate mianowania pana Marcina Fredra, a isz go za deputata ziemie tei miec nie będzie, i wszyscy nie będą, y o zadnym inszym deputacie, okrom pana pissarza ziemskiego lwowskiego, wiedziec nie chcą.

ЦДІАЛ України. Ф. 13, оп. 1, спр. 319, стор. 1517–1519.

Оригінальний впис (третій запис з семи, здійснених того дня до реляційної книги).

* Помилково написано par.